

OVERZICHT VAN HET BELGISCHE POLITIEK GEBEUREN

Gedetailleerde inhoudsopgave

I.	Staatshervorming	169
	A. Verdere afwerking en uitvoering van de eerste en de tweede fase van de staatshervorming	169
	B. De derde fase	171
II.	Europese en Brusselse verkiezingen	173
	A. De campagne voor de Europese verkiezingen	173
	B. De verkiezing van de Hoofdstedelijke Raad en de vorming van de Brusselse gewestregering	177
	C. Regeringsherschikkingen	178
III.	Begrotings- en sociaal-economisch beleid	179
	A. De begroting-1989	179
	B. De begroting-1990 ; nieuwe begrotingsprocedure	181
	C. Sociale zekerheid	183
	D. Ambtenarenakkoord ; onrust in welzijnssector	184
IV.	Het abortusvoorstel-Lallemand/Truffaut-Michielsens	186
V.	Buitenlands en defensiebeleid	189
	A. Buitenlandse betrekkingen	189
	B. Landsverdediging	194
VI.	Overige gebeurtenissen.	196
VII.	De evolutie in de partijen en de vakbonden	203

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1989

---

door Mark DEWEERDT,

Licentiaat politieke en sociale wetenschappen.
Hoofdredacteur van *De Standaard*.

Het vijfledige kabinet-Martens VIII, dat in mei 1988, na de langste politieke crisis uit de Belgische geschiedenis, was gevormd, zette in 1989 de uitvoering van de staatsbervorming voort. De Europese verkiezingen van 18 juni hadden weinig of geen invloed op de binnenlandse politiek, al brachten ze andermaal de migrantenkwestie op de voorgrond. Het abortusvraagstuk veroorzaakte wél spanningen in de coalitie. In het vlak van de buitenlandse politiek ging de meeste aandacht naar de normalisering van de betrekkingen met Zaïre.

I. Staatshervorming.

A. Verdere afwerking en uitvoering van de eerste en de tweede fase van de staatsbervorming.

De regering-Martens VIII werkte in 1989 voort aan de eerste en de tweede fase van de staatshervorming en bracht in het parlement het debat over de derde fase op gang.

De eerste fase omvatte de herziening van zeven grondwetsartikelen, de bijzondere wet van 8 augustus 1988 over de bevoegdheden van de gewesten en de gemeenschappen en, hoewel zij alsdusdanig buiten de hervorming der instellingen viel, de zgn. faciliteitenwet van 9 augustus 1988 ¹.

Tijdens de tweede fase waren eind 1988, begin 1989 de bijzondere wet van 12 januari 1989 over de Brusselse instellingen, de wet van 12 januari 1989 over de verkiezingen van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, de bijzondere wet van 16 januari 1989 over de financiering van de gemeenschappen en de gewesten, de wet van 23 januari 1989 over de samenwerkingsgerechten en de wet van 23 januari 1989 over de belastingbevoegdheid van de gewesten en de gemeenschappen goedgekeurd ².

In het verslagjaar werd deze reeks wetten verder aangevuld met :

---

(1) M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1988. In : *Res Publica*, 1989, nr. 3, blz. 252-264.

(2) Al die wetten werden behandeld in ons vorig jaaroverzicht : M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 264-272.

- de wetten van 31 maart 1989 (*B.S.* 20 april) en van 23 mei 1989 (*B.S.* 1 juni) die technische wijzigingen aanbrachten aan de wet van 12 januari 1989 over de verkiezingen van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad.
- de bijzondere wet van 9 mei 1989 (*B.S.* 12 mei). Tijdens de bespreking van de Brussel-wet was van Vlaamse zijde kritiek geuit op de geringe vertegenwoordiging van Nederlandstaligen in de Brusselse instellingen. De regering had daarvoor een oplossing beloofd³. Op 28 februari nam zij het Vlaamse voorstel over om de plaatsvervangers van de vijf leden van de Executieve en van de drie geweststaatssecretarissen aan de werkzaamheden van de Raad te laten deelnemen. In de plenaire vergadering hebben ze een raadgevende stem, in de commissies hebben ze volwaardig stemrecht.
- de zgn. invulwet (wet van 16 juni 1989 houdende diverse institutionele hervormingen ; *B.S.* 17 juni).

Die wet regelde vooreerst de deelneming van de twee gemeenschappen aan het bestuur in de negentien Brusselse gemeenten. Indien de gemeenteraad geen enkel Nederlandstalig lid telt, heeft een Nederlandstalig lid van de OCMW-raad het recht om alle akten en stukken over het gemeentebestuur te onderzoeken zoals een gewoon gemeenteraadslid. Indien de OCMW-raad geen Nederlandstalig lid heeft, maakt het eerste niet-verkozen Nederlandstalig gemeenteraadslid er van rechtswege deel van uit. De Brusselse gemeenten krijgen een bijkomende schepen als zij ten minste één Vlaming in het schepencollege opnemen.

De bevoegdheden van de afdeling Wetgeving van de Raad van State werden uitgebreid tot de nieuwe Brusselse instellingen. Aan de afdeling kan voortaan de vraag worden voorgelegd of een conflict dat aan het Overlegcomité wordt voorgelegd, al dan niet een bevoegdheidsconflict is.

De afdeling Administratie van de Raad van State spreekt zich, op vraag van de verzoeker, in verenigde kamers uit over de schending van de grondwetsartikels 6, 6bis en 17 door besluiten van de uitvoerende macht, wanneer een kamer van de afdeling eerder op vraag van de verzoekende partij eenparig besliste het omstreden besluit te schorsen (de Raad van State heeft hier een analoge bevoegdheid als het Arbitragehof ten aanzien van wetten, decreten en ordonnanties).

De Brusselse Executieve stuurt twee vertegenwoordigers naar het Overlegcomité regering-executieven : een Vlaming en een Franstalige. Zij mogen mee beslissen over de gewestelijke en de persoonsgebonden zaken, niet over de culturele. Zij kunnen alleen aan de besluitvorming deelnemen als ze het onderling eens zijn. Om de pariteit tussen de centrale staat en de deelstaten te handhaven, wordt het aantal leden van het Overlegcomité verhoogd van acht naar twaalf.

---

(3) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 265.

Het Overlegcomité kan bijzondere ministeriële comités oprichten, interministeriële conferenties genoemd, om het overleg en de samenwerking tussen de centrale staat en de deelstaten te bevorderen.

Voor de Brusselse administratie werd de regeling van het taalgebruik bevestigd.

- de herziening van artikel 59ter van de Grondwet van 20 juni 1989 (B.S. 20 juli) ten einde de Duitstalige Gemeenschap op gelijke voet te plaatsen met de andere twee gemeenschappen. De wijziging verleent aan de Duitstalige Gemeenschap verdragsrecht en bevat het principieel van haar financiering. In tegenstelling tot wat voor de andere gemeenschappen geldt, worden uitvoeringswetten niet met een bijzondere maar met een gewone meerderheid aangenomen en is de Duitstalige Gemeenschap niet bevoegd om het taalgebruik te regelen.

Ten slotte werden er diverse koninklijke besluiten genomen ter uitvoering van de staatshervormingswetten, onder meer voor de overdracht van personeel en goederen van het Rijk naar de gewesten en de gemeenschappen en om de samenwerking tussen de federatie en de deelstaten te regelen.

B. *De derde fase.*

Tijdens het formatieberaad was overeengekomen de afschaffing van het dubbel mandaat, de hervorming van het tweekamerstelsel, de toekenning van de residuaire bevoegdheid aan de "deelgebieden" en het verdragsrecht van de gewesten en de gemeenschappen in de zgn. derde fase van de staatshervorming te regelen.

Diverse verklaringen wezen er op, dat de meerderheidspartijen van mening verschilden over de concrete uitwerking van die algemene beginselen.

Eind 1988 waarschuwde CVP-voorzitter Herman van Rompuy in *De Standaard* (31 december 1988) voor een te verregaande bevoegdheidsoverdracht in de derde fase van de staatshervorming en zei hij te vrezen dat door de afschaffing van het dubbel mandaat "de middelpuntvliedende krachten nog groter worden". "Vandaar", zei hij, "dat wij na rijp beraad tot de slotsom zijn gekomen: liever geen derde fase dan een slechte derde fase".

Het partijbestuur van de Volksunie repliceerde op 2 januari 1989 met een oproep zo spoedig mogelijk met de voorbereiding van de derde fase te beginnen. De partij noemde die fase essentieel om het al geleverde werk te laten renderen. Zij zou dat standpunt van toen af aan geregeld herhalen.

CVP-Kamerfractie leider Luc Dhoore zei op 5 januari in de Kamer dat zijn partij "een goede derde fase wenst, binnen een redelijke termijn". Diezelfde dag lieten de CVP-Jongeren weten "liever een halve derde fase dan geen derde fase" te willen. Volgens hen had Van Rompuy in eigen naam gesproken.

Vice-premier en minister van Institutionele Hervormingen Jean-Luc Dehaene (CVP) zei 's anderendaags in de Kamer dat de derde fase van de staatshervorming integraal deel uitmaakt van het regeerakkoord en dat het akkoord volledig wordt

uitgevoerd. "Zonder de derde fase is de staatshervorming niet af", zei hij in een interview met *De Standaard* (7 januari).

Op een debatavond in Leuven gaf Dehaene op 24 januari echter toe dat de derde fase politiek en juridisch de moeilijkste is. Hij wees op de vraag aan welke deelgebieden de residuaire bevoegdheid moet worden overgedragen. "Men zou zich zelfs de vraag kunnen stellen of de overdracht van de residuaire bevoegdheid aan de deelgebieden wel realistisch is zonder een systeem van concurrerende bevoegdheden in te stellen, dat noodzakelijkerwijze gepaard gaat met het instellen van een hiërarchie der normen", zei hij.

Op een studiedag in Brussel (7 april) zei Dehaene: "Ik ben ervan overtuigd dat men uiteindelijk tot een soepeler bevoegdheidsverdeling en derhalve tot concurrerende bevoegdheden op bepaalde domeinen zal moeten komen waarbij terzelfder tijd de residuaire bevoegdheid aan de deelgebieden kan worden toevertrouwd".

Inmiddels hadden de voorzitters van de drie Vlaamse regeringspartijen in een mededeling (8 februari) gezegd dat de voorbereiding van de derde fase in overleg met het parlement moet gebeuren. "Het zou moeten mogelijk zijn de drie delen van de eindfase (hervorming van het tweekamerstelsel, verdragsrecht en residuaire bevoegdheden) gezamenlijk goed te keuren in het Parlement tegen het einde van de zitting 1989-1990, m.a.w. de zomer van 1990. De voorbereiding hiervan kan evenwel zo snel mogelijk starten", stond in de mededeling.

Nadat het enkele tijd stil was geweest, waarschuwde vice-premier Schiltz (*De Standaard* 29 juni) "degenen die het regeerakkoord inzake de derde fase van de staatshervorming willen herdefiniëren".

Een week later zei Dehaene aan *De Standaard* (5 juli) dat de materie zo complex en delicaat is, "dat hierover nog diepgaande onderhandelingen nodig zijn". De toekenning van de residuaire bevoegdheid aan de deelstaten noemde hij "de minst doordachte en uitgewerkte operatie van de staatshervorming". VU-voorzitter Gabriëls repliceerde dat de beginselen die Dehaene in twijfel trok, allesbehalve ondoordacht in het regeerakkoord waren gekomen.

In een interview met *De Morgen* (28 augustus) zei vice-premier Willy Claes dat de derde fase "zonder overhaasting" moet worden afgewerkt. Ook hij plaatste vraagtekens bij de toekenning van de residuaire bevoegdheid en het verdragsrecht aan de deelstaten.

Begin oktober nodigde de regering het Parlement uit een gemengde commissie op te richten om voorstellen voor de derde fase van de staatshervorming uit te werken. De commissie werd op 22 december geïnstalleerd. Zij telt 26 leden en wordt geleid door de voorzitters van Kamer (Nothomb) en Senaat (Swaelen).

De commissie had de opdracht tegen Pasen 1990 voorstellen uit te werken over de hervorming van de parlementaire instellingen (dubbel mandaat, tweekamerstelsel, rechtstreekse verkiezing van de Raden, aanpassing van de kiesdistric-

ten,...). Daarnaast kan zij "de bepalingen van de regeringsverklaring over de derde fase" en voorstellen van de fracties onderzoeken; daarvoor was geen tijdslimiet vastgesteld.

II. Europese en Brusselse verkiezingen.

A. *De campagne voor de Europese verkiezingen.*

Op 18 juni had, voor de derde maal, de vijfjaarlijkse rechtstreekse verkiezing van de 24 Belgische leden van het Europees Parlement plaats. De verkiezingscampagne kende een bijzonder mat verloop, waaraan de desinteresse van de burger voor de Europese eenmaking niet vreemd was. Alleen "Belgische" - dus communautaire - toestanden brachten enig leven in de brouwerij.

Zoals dat in 1984 het geval was, gaf de verdeling van de 24 Belgische zetels in het Europees Parlement over de twee kiescolleges, het Nederlandse (13 zetels) en het Franse (11 zetels), aanleiding tot communautaire wrijvingen.

Die verdeling werd, samen met de indeling van het kiezerskorps in twee kiescolleges (het Nederlandse en het Franse) en in drie kieskringen (de Vlaamse, de Waalse en de Brusselse⁴) met het oog op de Europese verkiezingen van 1979 afgesproken in het kader van het Egmontpact (1977).

De bepalingen van de wet van 16 november 1978 die de verkiezingen van 1979 regelde, werden grotendeels overgenomen in de wet van 27 februari 1984. Aangezien die wet alleen maar betrekking had op de verkiezingen van 1984 en er nog steeds geen uniform Europees kiesstelsel was, diende het parlement een nieuwe wettelijke regeling tot stand te brengen.

Aan Vlaamse zijde werd daarbij unaniem aangedrongen op een aanpassing van de zetelverdeling. Er werd op gewezen, dat het Nederlandse kiescollege krachtens zijn bevolkingscijfer recht had op 14 zetels. Indien rekening werd gehouden met het aantal kiezers, kwam men zelfs op 15 zetels.

De Franstaligen hielden vast aan de 13/11-verdeling. Zij verwezen naar het regeerakkoord dat geen enkele bepaling over een zetelaanpassing bevatte.

Binnen de meerderheid kon over de kwestie geen akkoord worden gevonden. Op 24 februari keurde de regering een wetsontwerp goed dat de bestaande zetelverdeling behield. In de *Memorie van Toelichting* werd wel ingeschreven dat de zetelverdeling en de kiesdistricten voor de Europese verkiezingen ter sprake zouden komen in de derde fase van de staatshervorming.

Bij de bespreking van het wetsontwerp betreurden Vlaamse parlementsleden van alle partijen de "onrechtvaardige" zetelverdeling, maar op enkele symbolische

---

(4) De Brusselse kieskring valt samen met het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde, waar de kiezers hun stem kunnen uitbrengen op een Nederlandstalige of een Franstalige lijst.

tegenstemmen na, keurden ook de Vlaamse leden van de regeringspartijen het wetsontwerp goed.

In de Vlaamse Raad trachtte de PVV door middel van een motie een belangenconflict uit te lokken, maar de "nationale" meerderheidsfracties (CVP, SP en VU), die zegden het eens te zijn met de inhoud van de motie, wezen de procedure af. In een eigen resolutie herhaalden zij dat tijdens de derde fase van de staatsherforming, en in elk geval vóór 1994, een regeling voor een proportionele verdeling van de zetels moet worden uitgewerkt.

Na de publikatie ervan in het *Belgisch Staatsblad*, werd tegen de wet van 23 maart 1989 op de Europese verkiezingen beroep aangetekend bij het Arbitragehof. Dat gebeurde op basis van de nieuwe wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, die bepaalt dat een burger "die doet blijken van een belang" de schorsing en de vernietiging kan vragen van wetten, decreten en ordonnanties die in strijd zijn met de artikelen 6, 6bis en 17 van de Grondwet.

De klachten gingen uit van Gerolf Annemans, Kamerlid van het Vlaams Blok, als kiezer; van Marcel Storme en negentien andere leidinggevende figuren van Vlaamse verenigingen als kiezer en eventuele kandidaat; en van Gunter Pauli, als (eerste plaatsvervangend) kandidaat (op de VU-lijst).

Het Arbitragehof verwierp op 27 april het verzoek om de wet te schorsen. Het oordeelde dat de aangevoerde ondervertegenwoordiging van de Vlamingen in het Europees Parlement geen "moeilijk te herstellen ernstig nadeel" berokkent. Dat, na de eventuele vernietiging van de wet, het overdoen van de verkiezingen de campagnekosten voor de verkiezingen van 18 juni nutteloos zou maken, vond het Hof evenmin een "moeilijk te herstellen ernstig nadeel". Omdat er van zo'n nadeel geen sprake was, onderzocht het Arbitragehof de tweede schorsingsvoorwaarde - de ernst van de aangevoerde middelen - niet.

Het arrest van het Hof was niet zonder belang. Door te erkennen dat kiezers en kandidaten belang hebben bij een kieswet, gaf het Arbitragehof een ruime interpretatie aan het begrip "belang" en aan zijn nieuwe rol als semi-Grondwettelijk Hof. De regering had aangevoerd dat de verzoekers geen belang hadden bij de wet op de Europese verkiezingen, maar het Hof vond dat "elke kiezer en kandidaat er belang bij (heeft) de vernietiging te vorderen van die bepalingen van de bedoelde kieswet die zijn stem of zijn kandidatuur ongunstig kunnen beïnvloeden".

Over de grond van de zaak deed het Arbitragehof in 1989 nog geen uitspraak.

Naast de zetelverdeling zorgde ook een "Europees referendum" voor politiek gehakketak.

Agalev-Senator Ludo Dierickx diende een wetsvoorstel in om op 18 juni, samen met de Europese verkiezingen, een zgn. volksraadpleging te houden over de wenselijkheid aan het Europees Parlement een grondwetgevende opdracht te geven. Het voorstel werd door alle fracties ondertekend, op de socialisten na. Later namen de CVP en de VU afstand van het voorstel, en ging de PS het daarentegen

wél steunen. Het werd op 3 mei in de Senaatscommissie van Buitenlandse Zaken goedgekeurd door PVV, PS, PSC en PRL. De Vlaamse regeringspartijen (CVP, SP en VU) stemden tegen. SP-voorzitter Frank Vandenbroucke noemde het referendum "een typisch instrument van sterke of conservatieve regimes". De Volksunie sprak ven "een typisch staaltje Agalev-demagogie". CVP-voorzitter Herman van Rompuy zei dat het referendum ongrondwettelijk is.

Minister Tobback van Binnenlandse Zaken zei dat het materieel onmogelijk zou zijn de raadpleging te organiseren. Hij voerde voorts aan, dat de goedkeuring van het voorstel een grondwettelijk probleem zou doen rijzen: de Koning zou een wet moeten ondertekenen, die niet kan worden uitgevoerd.

In de openbare Senaatsbespreking vroeg, op initiatief van de CVP, een derde van de leden een spoedadvies van de Raad van State. De Raad kwam tot de conclusie dat een consultatief referendum ongrondwettelijk is, omdat het niet strookt met de wijze waarop de grondwetgever de uitoefening van de openbare macht organiseerde.

De Senaat legde het negatieve advies naast zich neer en keurde op 24 mei het voorstel-Dierickx goed.

Hoewel de Kamer besliste het voorstel met hoogdringendheid te behandelen, kwamen de voorstanders ervan, na een procedureslag in de commissie voor de Grondwetsherziening, eind mei tot de vaststelling dat het inderdaad niet meer mogelijk zou zijn op 18 juni een volksraadpleging te houden. Beslist werd het debat uit te stellen tot na de Europese verkiezingen, maar het thema kwam nadien niet meer ter sprake.

Voor enig animo in de campagne zorgde, ten slotte, de houding van het Luiksgezinde gemeentebestuur van Voeren.

De zgn. faciliteitenwet van 9 augustus 1988 bepaalt dat de inwoners van die gemeente voor de Europese verkiezingen hun stem kunnen uitbrengen in de Waalse buurgemeente Aubel. Omdat er in Voeren zelf minder kiezers zouden zijn, keurde de gemeenteraad op 5 juni het voorstel van het schepencollege goed om het aantal stembureaus van zeven tot vier te verminderen en ze bovendien onder te brengen in de Franstalige gemeenteschool van Sint-Martens-Voeren, in plaats van ze - zoals vroeger - over het grondgebied van de gemeente te spreiden. Die beslissing werd door de Vlamingen beschouwd als een middel om de inwoners aan te zetten hun stem in Aubel uit te brengen.

's Anderendaags besliste de bestendige deputatie van Limburg evenwel dat er vijf stembureaus zouden komen, gespreid over vier van de zes deelgemeenten. De deputatie baseerde zich daarvoor op het in onbruik geraakte artikel 91 van het Kieswetboek, dat voorschrijft dat de arrondissementscommissaris in akkoord met het schepencollege vaststelt waar gestemd wordt. Als er geen akkoord komt, valt de beslissing aan de deputatie toe. Adjunct-arrondissementscommissaris Wynants had voordien vergeefs naar een akkoord gezocht met het college.

Op 17 juni, daags vóór de Europese verkiezingen, besliste de Luiksgezinde meerderheid in de gemeenteraad zich niet neer te leggen bij het besluit van de bestendige deputatie. De raad handhaafde zijn besluit om maar vier stembureaus in te richten. Om een eventuele opeising te voorkomen, liet burgemeester Drogen gemeentegebouwen verzegelen.

Binnenlandse Zaken verrastte op 18 juni iedereen toen minister Tobback in de vroege ochtend kantinevagens van de Civiele Bescherming liet aanrukken, die als stembureau waren ingericht. De verkiezingsdag in Voeren verliep rustig.

De vier grootste Vlaamse partijen (CVP, SP, PVV en VU) sloten op 23 februari een protocol om de uitgaven voor de verkiezingscampagne te beperken: maximum 800 bordes van 20m² per partij; geen gadgets en autokaravanes; geen betaalde reclame op radio en televisie. De afspraak gold niet voor het kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde, omdat de Vlaamse partijen daar in concurrentie kwamen met de Franstalige, die geen gelijkaardig protocol wensten te sluiten.

Op 21 september maakten de vier partijen bekend dat zij samen bijna 200 miljoen F hadden uitgegeven voor de campagne: 65,36 miljoen door de CVP; 50,79 miljoen door de PVV; 47,40 miljoen door de SP; 28,69 miljoen door de VU. Agalev en het Vlaams Blok zegden resp. 2,7 en 1,5 miljoen F te hebben uitgegeven.

De Europese verkiezingen van 18 juni kenden al bij al een verrassende uitslag⁵.

In vergelijking met de vorige Europese verkiezingen wonnen in het Nederlandse kiescollege Agalev (+5,1 procentpunten), Vlaams Blok (+4,5), PVV (+2,9) en CVP (+1,4). De SP (-8,1) en de VU (-5,2) verloren fors.

Bij de zetelverdeling bleven de verschuivingen echter miniem: de CVP won er een zetel bij en het Vlaams Blok veroverde zijn eerste Europese zetel; de SP en de VU verloren elk een zetel.

Vergeleken met de parlementsverkiezingen van 1987 won de CVP in de Vlaamse kiesarrondissementen 2,6 procentpunten, Agalev 4,9 en het Vlaams Blok 3,3. Verlies was er voor SP (-4), PVV (-1,7) en VU (-4,3).

In het Franse kiescollege kwamen Ecolo (+6,7 procentpunten), PS (+4,1) en PSC (1,8) als winnaars uit de bus in vergelijking met 1984. De PRL verloor 5,2 punten en stond een zetel af aan Ecolo.

Ten opzichte van de parlementsverkiezingen van 1987 verloor de PS in de Waalse kiesarrondissementen 2,3 procentpunten, de PRL 5,2 en de PSC 0,1. Ecolo ging 9,5 procentpunten vooruit.

In het Nederlandse kiescollege kreeg CVP-lijsttrekker Leo Tindemans 433.172 voorkeurstemmen. PVV-lijstaanvoerder Willy de Clercq haalde er 230.193 en SP-lijstduwer Louis Tobback 102.254.

---

(5) Zie ook W. FRAEYS, Les élections européennes de 1989. Analyse des résultats pour la Belgique. In: *Res Publica*, 1989, nr. 4, blz. 551-564.

José Happart kreeg van de Franstalige kiezers 308.117 naamstemmen (tegenover 234.996 in 1984). Hij lag ver voor op PSC-lijstduwer Philippe Maystadt (89.673) en PSC-voorzitter Gérard Deprez (78.826).

B. De verkiezing van de Hoofdstedelijke Raad en de vorming van de Brusselse gewestregering.

Samen met de Europese verkiezingen hadden in de negentien gemeenten van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest de eerste rechtstreekse verkiezingen plaats voor de 75 leden en de plaatsvervangers van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad.

De verkiezingen gebeurden op eentalige lijsten, met een systeem van poolvorming. Aan de Franstalige lijsten, die 84,7% van de stemmen kregen, vielen 64 zetels toe; de Nederlandstalige lijsten kregen met 15,3% van de stemmen elf van de 75 zetels. De Vlamingen kwamen 210 stemmen te kort voor een twaalfde zetel.

De stemmen- en zetelverdeling zag er als volgt uit:

TABEL 1

Resultaten van de verkiezing van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad

	Stemmen (in %)	Zetels
PS	22,0	18
PRL	18,9	15
FDF-ERE	14,7	12
PSC	11,9	9
Ecolo	10,2	8
Front National	3,3	2
Overige Franstaligen	3,8	
CVP	4,2	4
PVV	2,8	2
SP	2,7	2
VU	2,1	1
Vlaams Blok	2,1	1
Agalev	1,1	1
Overige Nederlandstaligen	0,4	

Na de verkiezingen begonnen onderhandelingen over de vorming van een zgn. afspiegelingscollege, dit wil zeggen een gewestregering die uit dezelfde partijen bestaat als de centrale regering. Aan Franstalige zijde werd ook het FDF, dat samen met de PS en de PSC aan het bestuur van de Franse Gemeenschap deelneemt, bij de gesprekken betrokken.

De zes partijen (PS, PSC, FDF, CVP, SP en VU) ondertekenden op 23 juni een akkoord over de portefeuilleverdeling. De PS kreeg het voorzitterschap van de Exe-

cutieve (Charles Picqué), de CVP het ondervoorzitterschap (Jos Chabert). De overige gewestministers zijn Jean-Louis Thys (PSC), Georges Désir (FDF) en Rufin Gryp (SP). Zij werden formeel verkozen op 12 juli, tijdens de installatievergadering van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, waarvan Edouard Pouillet tot voorzitter werd verkozen. Nog op 12 juli werden Christian D'Hoogh (PS), Vic Anciaux (VU) en Didier Gosuin (FDF) tot geweststaatssecretaris verkozen.

Op 14 juli had de installatie van de gemeenschapscommissies plaats. Robert Garcia (SP) werd voorzitter van de Vlaamse Gemeenschapscommissie, die bestaat uit de veertien Nederlandstalige leden van de Hoofdstedelijke Raad; de Franse Gemeenschapscommissie koos Serge Moureaux (PS) tot voorzitter.

C. *Regeringsberschikkingen.*

Met de installatie van de Brusselse gewestregering had een tweede herschikking in de centrale regering plaats als gevolg van de staatshervorming.

Door de overdracht van hun bevoegdheden naar de gewesten resp. de gemeenschappen waren op 16 januari al de ministers van Openbare Werken, Paula D'Hondt-Van Opdenbosch (CVP), en van (Franstalig) Onderwijs, Yvan Ylieff (PS), en de staatssecretaris voor (Nederlandstalig) Onderwijs, Pierre Chevalier (SP), uit het kabinet verdwenen. Vice-premier en minister van Economische Zaken Willy Claes (SP) werd uit zijn ambt van minister van (Nederlandstalig) Onderwijs ontheven.

Chevalier werd op 16 januari staatssecretaris voor Wetenschapsbeleid in opvolging van Marcel Colla (SP), die de PTT-portefeuille overnam van zijn partijgenoot Freddy Willockx. Willockx nam ontslag om burgemeester van Sint-Niklaas te worden.

Ylieff werd op 17 januari lid van de Franse gemeenschapsregering, waarvan het aantal leden werd uitgebreid tot vier. Ook de Waalse gewestregering kreeg er, krachtens de bijzondere wet van 8 augustus 1988, een (zevende) lid bij. Het mandaat ging op 18 januari naar André Baudson (PS).

Op 11 juli, daags voor de installatie van de Brusselse Executieve, verdwenen de staatssecretarissen voor het Brusselse Gewest, Jean-Louis Thys (PSC) en Jef Valkeniers (VU), uit de nationale regering en werd vice-premier en minister van Institutionele Hervormingen Philippe Moureaux (PS) ontheven uit zijn ambt van minister van het Brusselse Gewest.

Los van de staatshervorming was Raymond Langendries (PSC) op 2 maart benoemd tot minister van Openbaar Ambt, in opvolging van Michel Hansenne (PSC) die ontslag nam om directeur-generaal van het Internationaal Arbeidsbureau te worden.

Op 19 juni werd Mark Eyskens (CVP) minister van Buitenlandse Zaken in opvolging van zijn partijgenoot Leo Tindemans (die minister van Buitenlandse Betrekkingen was). Tindemans was op 18 juni tot Europees parlements lid verkozen.

III. Begrotings- en sociaal-economisch beleid.

In werkgroepen en tijdens vergaderingen van het sociaal-economisch kernkabinet discussieerde de regering het hele jaar door over financieel-economische hervormingen, maar wetsontwerpen daarover waren eind 1989 nog niet bij het parlement ingediend of nog niet geschreven.

Het kabinet raakte het medio december eens over een nieuw statuut voor de NMBS, de PTT, de RTT en de Regie der Luchtwegen (RLW), die zelfstandige overheidsbedrijven zouden worden, waarmee de overheid een beheerscontract sluit.

Minister Maystadt van Financiën kreeg op 1 december van de ministerraad groen licht voor een grootschalig ontwerp om de belangrijkste hervorming van de financiële markten sinds 1935 door te voeren (beurshervorming, uitbreiding van de bevoegdheden van de Bankcommissie, invoering van Belgische sicav's, be-teugeling van het misbruik van voorkennis, controle op zelfstandige beleggingsadviseurs).

De regering besliste de zes openbare kredietinstellingen (ASLK, Gemeentekrediet, NMKN, CBHK, NILK en NKBK) te groeperen in twee holdings rond resp. de ASLK en het Gemeentekrediet. Ten minste 50% van het kapitaal blijft in handen van de openbare sector, die ten minste 75% van het stemrecht behoudt.

Minister Claes van Economische Zaken werkte aan een wetsontwerp over de economische mededinging en aan een ontwerp over het verbruikskrediet.

Wél rond was de zgn. transparantiewet van 2 maart 1989, die iedereen die een belang van 5% of meer bezit, verwerft of afstaat van een Belgische vennootschap met een eigen vermogen van meer dan 250 miljoen F, verplicht dat bekend te maken aan de vennootschap en aan de Bankcommissie.

A. De begroting-1989.

Op 3 januari 1989 deelde het "schaduwkabinet" van de PVV mee, dat het financieringstekort voor 1988 433,9 miljard F bedroeg, of 7,7% van het bruto nationaal produkt (bnp). In juni 1988 had de pas aangetreden regering-Martens VIII besloten dat het tekort mocht oplopen tot 462 miljard F, of 8,4% van het bnp.

Minister Schiltz van Begroting bevestigde het cijfer, maar hij wees erop dat het om een kasresultaat ging (het verschil tussen de inkomsten en de werkelijke betalingen) en dat in 1989 nog betalingen zouden gebeuren die betrekking hebben op het begrotingsjaar 1988.

Half februari begon de jaarlijkse begrotingscontrole. Schiltz deelde mee dat de regering bijkomende maatregelen zou moeten nemen om het tekort op de begroting-1989 te beperken tot 7% van het bnp, het cijfer dat in het regeerakkoord was overeengekomen. Er was sprake van 20 miljard frank.

Op 11 maart publiceerden enkele kranten een nota van Schiltz, waarin deze voorstelde het tekort al tot 6,6% van het bnp terug te brengen door 36,6 miljard F

te besparen. Hoewel vrij snel duidelijk werd dat er geen tegenspraak bestond tussen beide doelstellingen - het cijfer van 36,6 miljard bevatte de "voorlopige winst" van de staatshervorming voor de centrale regering, d.w.z. het bedrag van de begrotingskredieten die niet aan de gewesten en gemeenschappen worden uitgekeerd, maar later grotendeels weer ten laste van de centrale regering vallen in de vorm van een participatie in de schuldenlast van de deelstaten - polemiseerden de regeringspartijen de daaropvolgende dagen over de omvang van de besparingsoperatie. Sommige cijfers in de nota-Schiltz werden overigens betwist en ter controle aan werkgroepen voorgelegd.

Premier Martens stelde op 17 maart zelf voor, het tekort te beperken tot 403 miljard F of 6,8% van het bnp.

Op 20 maart raakte de regeringstop het erover eens iets verder te gaan dan in het regeerakkoord was afgesproken en het financieringstekort te beperken tot 6,9% van het bnp. Omdat het bnp sneller zou groeien dan bij het opstellen van de begroting was verwacht, kon het tekort in absolute cijfers toenemen van 403 tot 405,4 miljard F.

De regering rekende op 1.598,8 miljard F aan inkomsten (waarvan er 561,8 miljard naar de gewesten en gemeenschappen zouden gaan), op 1.963,3 miljard F aan uitgaven (waarvan 587,7 miljard door de gewesten en de gemeenschappen zouden worden gedragen) en op een negatief resultaat van de schatkistverrichtingen van 10 miljard F. Van de winst op de staatshervorming kon 3,1 F miljard als definitief worden beschouwd. Aangezien het netto te financieren saldo na de begrotingscontrole 17,5 miljard F boven het aanvaarde tekort uitkwam, diende nog voor 14,4 miljard F te worden "bespaard".

De helft daarvan (7,3 miljard) zocht het kabinet in de sociale zekerheid: vermindering van de staatssubsidie door de overschotten af te romen (5,5 miljard), strengere controle van de abnormaal langdurig werklozen, beperking van het vroegd brugpensioen.

De Nationale Loterij zou 1 miljard F uit haar reserves afstaan aan de Schatkist. Financiën zou 2 miljard F besparen op de kapitaalsverhoging van sommige internationale instellingen. De openbare bedrijven (NMBS, Post en RTT) werden verplicht 2,6 miljard F in te leveren. In de investeringsuitgaven werd voor 1 miljard F geschraapt.

Deze en andere maatregelen werden ingeschreven in de Programmawet van 6 juli 1989.

Ondanks de stijging van de rentevoeten in de tweede helft van 1989, kon, naar minister Schiltz begin 1990 meedeelde, het financieringstekort beperkt worden tot 397,2 miljard F, of 6,6% van het bnp.

B. *De begroting-1990; nieuwe begrotingsprocedure.*

Eind mei begonnen de zgn. bilaterale gesprekken ter voorbereiding van de begroting-1990. Het regeerakkoord bepaalde daarover dat de uitgaven, op de rentelasten na, niet sneller mochten stijgen dan de inflatie en dat het nominale tekort niet hoger mocht zijn dan in 1989. Op 6 juli vatte de regeringstop het eigenlijke begrotingsberaad aan. Tijdens de bilaterale gesprekken waren al voor 64 miljard F aangevraagde bijkredieten geschrapt. Om de doelstelling van het regeerakkoord te bereiken, zo bleek uit een nota van minister Schiltz, moest nog ten minste 70 miljard F "gevonden" worden.

Voor enige deining zorgde de verklaring van SP-voorzitter Vandenbroucke aan *De Standaard* (12 juli), dat minister Maystadt van Financiën zijn huiswerk diende over te doen. De SP-voorzitter wees daarmee het voorstel van een schuldherschikking die maar 5 miljard F echte besparingen zou inhouden, van de hand. De sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen, zei Vandenbroucke, die wilde dat de regering het geld zocht bij de banken, financiële instellingen en vennootschappen.

Op vraag van de SP werd een werkgroep opgericht om na te gaan welke inspanning de bedrijven konden leveren. Van meetaf aan werd er echter van uitgegaan, dat ook van de particulieren een bijdrage tot de sanering van de overheidsfinanciën zou worden gevraagd.

Tijdens de "conclaf"-werkzaamheden raakte bekend dat de inning van de belastingen een flinke achterstand had opgelopen. Er was sprake van een bedrag van 20 miljard F. Een en ander werd toegeschreven aan het tekort aan informatica en aan gekwalificeerd personeel. Hoewel dat officieel werd geminimaliseerd, hield de achterstand ook verband met acties van belastingambtenaren die door snellere, minder grondige behandeling van de dossiers hun ongenoegen over het uitblijven van een weddeverhoging lieten blijken.

Op 27 juli stelde de regering haar ontwerp-begroting voor 1990 aan de pers voor. De uitgaven van de federale overheid werden op 1.457,2 miljard F geraamd, de inkomsten op 1.110,6 miljard F en het verlies bij de Schatkistverrichtingen op 1,8 miljard F. Het netto te financieren saldo zou 348,4 miljard F bedragen. Rekening houdend met het tekort van de gewesten en de gemeenschappen, zou het totale netto te financieren saldo van de overheid op 405,4 miljard F uitkomen, of 6,5% van het bnp.

Om dat cijfer te bereiken, werden tijdens het begrotingsberaad maatregelen genomen ten belope van 80 miljard F.

Van een beter beheer van de staatsschuld verwachtte de regering een opbrengst van 30 miljard F:

- 20 miljard F door een nieuwe schuldherschikking (omzetting van rentelasten in een nieuwe lening), waarover minister Maystadt op 26 juli een akkoord met de

financiële instellingen had ondertekend en waarbij die instellingen 520 miljoen F inleverden ;

- 10 miljard F door een nieuwe aflossingspolitiek, o.m. een grotere selectiviteit bij de terugkoop van staatsobligaties vóór de vervaldag en de vermindering van de commissielonen.

In de departementale uitgaven werd voor 31 miljard F geschrapt. De belangrijkste posten daarvan waren :

- vermindering van de kredieten voor het Fonds voor Ontwikkelingssamenwerking (1 miljard);
- besparingen op de werkloosheidsuitgaven (3,2 miljard);
- vertraging van de investeringen op Landsverdediging en verkoop van militaire eigendommen (1,2 miljard);
- actief beheer van de "lasten uit het verleden" (2,5 miljard);
- verkoop staatseigendommen (3,2 miljard);
- afremmen van de uitgaven voor gezondheidszorg (8 miljard).

De bedrijven dienden 16 miljard in te leveren door een vermindering van de belastingaftrekken in de vennootschapsbelasting. Daartegenover stond dat het tarief van de vennootschapsbelasting vanaf het aanslagjaar 1991 (inkomsten 1990) zou verlaagd worden van 43 naar 41% en het jaar nadien tot 39% . Die maatregel zou de regering in het begrotingsjaar 1990 ruim 6 miljard F kosten.

Van de particulieren werd om en bij de 9 miljard F verwacht. Door de indexering van de belastingschalen in 1990 maar voor de helft door te berekenen in de bedrijfsvoorheffing, zou de Staat in 1990 voor 6 miljard F "gratis krediet" krijgen. Een bijkomende verhoging van de accijnzen op brandstof, tabak en alcoholische dranken zou 3 miljard F opbrengen.

Op de begroting werd 5,3 miljard F gereserveerd voor "nieuwe sociale initiatieven", zoals een verhoging met 2% van de sociale minimumuitkeringen en de invoering van een moederschapsverzekering (gefinancierd door een bijdrageverhoging van 0,12% ten laste van de werkgevers).

De meeste van die maatregelen werden opgenomen in de Programmawet van 22 december 1989 en in de wet van 22 december 1989 houdende fiscale bepalingen.

Begin augustus ontbrandde een nieuwe communautaire rel rond de onderwijskredieten, toen bleek dat de regering voor 5,1 miljard F "schulden uit het verleden" van het Franstalig onderwijs zou betalen, tegenover maar 200 miljoen F voor het Nederlandstalig onderwijs. Luidens de zgn. financieringswet van 16 januari 1989 neemt de centrale regering alle "lasten uit het verleden" (d.w.z. vóór 1 januari 1989) over.

Minister Schiltz gaf toe dat die 5,1 miljard F op de begroting stond ingeschreven, maar dat daarmee nog geen beslissing was genomen over de daadwerkelijke uitbetaling ervan. Hij gaf ook toe, dat de Franse Gemeenschap meer achterstallige

rekeningen had ingediend dan uit een eind 1988 opgestelde inventaris was gebleken. Schiltz beloofde aan de Vlaamse gemeenschapsminister van Onderwijs, Daniël Coens, die ermee dreigde ook voor 5 miljard F aan oude rekeningen in te dienen, elke factuur grondig te onderzoeken. Daarmee leek de betwisting te zijn bijgelegd.

Overeenkomstig de wet van 28 juni 1989 "tot wijziging en aanvulling van de wetten op de Rijkscomptabiliteit" keurde het parlement in het najaar samen met de rijksmiddelenbegroting voor het eerst de algemene uitgavenbegroting goed, die in de plaats kwam van de vroegere departementale begrotingen.

De wet resulteerde uit de werkzaamheden van een Kamercommissie die sinds september 1988 werkte aan een hervorming van de begrotingsprocedure.

De wet bepaalt dat de regering vóór 1 oktober van elk jaar bij het parlement een algemene uitgavenbegroting indient, samen met de rijksmiddelenbegroting en de algemene toelichting.

De algemene uitgavenbegroting bevat zo'n 550 programma's (overheidstaken) en de middelen die de regering daaraan wil besteden.

Elke minister dient later een administratieve begroting in, die verder specificeert welke middelen hij wil inzetten om een bepaald programma te realiseren. Ministers die hun begroting niet tijdig indienen, kunnen als sanctie geen bestellingen meer plaatsen.

De nieuwe wet maakt het moeilijker om geld buiten de begroting uit te geven. Zo moet het Rekenhof zich uitspreken of er inderdaad een hoogdringende reden is om extra uitgaven te doen. Begrotingsfondsen mogen niet langer met belastinggeld worden gefinancierd. Het gebruik van schatkistvoorschotten wordt streng gereguleerd.

C. *Sociale zekerheid.*

Philippe Busquin (PS), de minister van Sociale Zaken, bereidde in 1989 een hervorming van de ziekteverzekering voor. Met het oog daarop was in 1988 een "ronde-tafelconferentie" begonnen,⁶ waarvan de eerste, "nationale" fase half februari werd afgesloten. In een tweede fase, die in maart begon, werden provinciale ronde-tafelconferenties georganiseerd om na te gaan hoe de nationale besluiten kunnen worden afgestemd op lokale situaties en behoeften. De werkzaamheden leverden geen eensgezindheid op, wel "elementen van een nieuwe consensus". Alle deelnemers waren het erover eens, dat het stelsel van de wet-Leburton (1963) moet behouden blijven, maar dat er maatregelen moeten komen om het financiële evenwicht in de sector te behouden. Over de financiële verantwoordelijkheid raakten ziekenfondsen, artsen, werkgevers en vakbonden het niet eens.

---

(6) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 292.

Op basis van de besluiten van de rondetafel werkte minister Busquin drie wetsontwerpen uit over resp. de ziekenfondsen, de Orde van Geneesheren en een hervorming van de ZIV-wet van 1963. De eerste twee ontwerpen werden in het najaar door de ministerraad goedgekeurd en voor advies naar de Raad van State gestuurd. Het derde ontwerp zou begin 1990 klaar zijn.

Los daarvan diende Busquin bij het parlement een wetsontwerp in tot oprichting van een "kruispuntbank van de sociale zekerheid", die tot doel heeft de uitwisseling van gegevens tussen de administratie en de andere instellingen in de sociale zekerheid optimaal te organiseren.

In het pensioendossier⁷ vielen in 1989 nog geen beslissingen. Minister Van der Biest en staatssecretaris Detiège van Pensioenen stelden voor de pensioenleeftijd op 60 jaar te brengen en een volledig pensioen toe te kennen na een loopbaan van 40 jaar. Vooral de CVP-regeringsleden verzetten zich daartegen uit vrees dat die maatregel na 2000 niet meer betaalbaar zou zijn.

Ook over twee andere opengebleven punten van het centraal akkoord 1989-1990, de vakbondsvertegenwoordiging in kleine en middelgrote ondernemingen en de bescherming van vakbondsafgevaardigden⁸, bleven de sociale partners het oneens. Over de vakbondsafgevaardigden deed minister Van den Brande van Arbeid zelf een aantal voorstellen die eind 1989 nog altijd op de tafel van een regeringswerkgroep lagen.

D. *Ambtenarenakkoord; onrust in welzijnssector.*

Het voor het voorjaar aangekondigde overleg over een sociaal akkoord voor de ambtenaren voor 1990⁹ werd verdaagd tot na de zomervakantie, omdat de federale regering en de gewest- en gemeenschapsregeringen pas dan over de begrotingscijfers voor dat jaar beschikten.

Omdat de Franse gemeenschapsregering "problemen met haar begroting had", duurde het tot 9 november vooraleer het overleg begon. De federale regering stelde, mede namens de gewest- en gemeenschapsregeringen, voor om de ambtenarenweden in december 1990 met 2% te verhogen en voorts de vakbondspremie lichtjes op te trekken, het vakantiegeld te indexeren en een bijkomende vakantiedag toe te kennen (premier Martens sprak van *biscuits*; vakbondsleiders hadden het over *petit fours*, *peanuts* of *snoepjes*). De regering zei wegens de krappe budgettaire middelen van de Franse Gemeenschap niet verder te kunnen gaan.

De vakbonden reageerden teleurgesteld. De christelijke bonden beslisten op 17 november om de week nadien voor 24 uur het werk neer te leggen.

(7) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 283-284.

(8) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 283.

(9) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 285-286.

Op 20 november zegde de regering toe de weddeverhoging een maand eerder te laten ingaan, een tweede bijkomende vakantiedag toe te kennen en de mogelijkheid open te laten per overheid over bijkomende voordelen te onderhandelen. De vakbonden vonden ook de nieuwe voorstellen ontoereikend. De christelijke bonden handhaafden hun staking van 24 november, die vooral in het Nederlandstalig vrij onderwijs en bij het stads- en streekvervoer voelbaar was.

Binnen de socialistische vakbond ACOD was er verdeeldheid over de houding tegenover het regeringsvoorstel: een meerderheid van de Vlamingen was er tegen, een meerderheid van de Franstaligen was bereid er zich bij neer te leggen. Om de nationale eenheid te bewaren, besliste de vakbondsleiding op 7 december het voorstel te aanvaarden en met de regering een sociaal akkoord te ondertekenen. De christelijke en de liberale bond beslisten dat niet te doen. Het is evenwel voldoende dat één bond een CAO ondertekent opdat de overeenkomst van kracht wordt.

Sociale onrust was er tijdens het eerste semester ook in de zgn. zachte sector. Het personeel van de particuliere ziekenhuizen en opvoedingsinstellingen (die voor hun financiële middelen grotendeels op overheidssubsidies zijn aangewezen) eiste meer loon, bijkomende aanwervingen en betere werkomstandigheden. Verplegenden en opvoeders kwamen daarvoor geregeld op straat, hetzij afzonderlijk, hetzij samen.

Zo'n 30.000 verplegers en verpleegsters betoogden op 27 januari in Brussel. In de ziekenhuizen werd op 15 en 21 februari en op 2 en 8 maart gestaakt. Op 16 maart had in Brussel een nieuwe nationale betoging plaats, met ca. 15.000 deelnemers. In een twintigtal ziekenhuizen begon op 10 april een staking van onbepaalde duur, waarbij de dienstverlening minimaal werd gehouden.

Op de vooravond van een stakingsweek die op 17 april zou beginnen, kwam na lang onderhandelen een akkoord tot stand tussen de werkgeversorganisaties en de vakbonden. Minister Busquin van Sociale Zaken had eerder al bijkomende toezeggingen gedaan (Busquin had eind januari een loonsverhoging met 2% in 1989, 6.000 F bijkomend vakantiegeld en een verhoging van de toeslag voor nachtwerk van 20 tot 30% beloofd; een maand later was hij bereid het personeel van de particuliere ziekenhuizen in 1990 dezelfde loonsverhoging toe te kennen als het overheidspersoneel, de nachtwerkvergoeding tot 40% op te trekken en, gespreid over twee jaar, 2.000 bijkomende jobs aan te bieden).

Het akkoord werd op 10 mei ondertekend. De verplegenden kregen dezelfde loonsverhoging als de ambtenaren (plus 2% vanaf september 1989), een premie van 6.000 F, een geleidelijke verhoging van de vergoedingen voor onregelmatig werk (voor nachtwerk tot 35% op 1 juli 1989, voor zondagwerk tot 50% op 1 augustus 1990) en een uitbreiding van het personeel met 1400 eenheden.

In de (haast uitsluitend) Vlaamse particuliere opvoedingsinstellingen breidde de eind 1988 begonnen sociale onrust begin 1989 uit. Tientallen opvoedingsinstellingen werkten wekenlang met een minimumbezetting. Begin februari stelde

gemeenschapsminister Lenssens van Welzijn een loonsverhoging met 5.000 tot 7.000 F bruto per maand voor. De vakbonden vonden dat voorstel onvoldoende.

Op 13 februari en 25 april betoogden 3.000 opvoeders in Brussel. Aan een manifestatie in Antwerpen namen op 18 maart evenveel betogers deel.

Intussen hadden de opvoeders eind februari een "ultiem" voorstel van Lenssens verworpen. Het hield een personeelsuitbreiding met 1.200 in. De vakbonden waren ontevreden omdat er van de bijkomende jobs maar 450 voor bestaande instellingen bestemd waren.

Nieuwe onderhandelingen leidden op 8 mei tot een ontwerp-akkoord, dat de christelijke vakbond en het Caritas-verbond op 16 mei aanvaardden. De loonsverhoging voor de opvoeders werd verhoogd tot 14% , gespreid over drie jaar, en er zouden 1.600 banen bijkomen, waarvan 950 in de bestaande instellingen.

IV. Het abortusvoorstel-Lallemand/Truffaut-Michielsens.

Op 1 februari begon in de verenigde Senaatscommissies van Justitie en van Volksgezondheid de bespreking van een wetsvoorstel van Roger Lallemand/France Truffaut (PS) en Lucienne Herman-Michielsens (PVV) over de gedeeltelijke liberalisering van vrijwillige zwangerschapsafbreking.

Een eerder, gelijkloidend voorstel van Lallemand en Michielsens had in 1987, kort vóór de kabinetscrisis over de zaak-Happart, tot ernstige spanningen in de toenmalige christendemocratisch-liberale regering geleid¹⁰. Het voorstel werd na de vervroegde parlementsverkiezingen van 13 december 1987 opnieuw bij de Senaat ingediend (omdat Lallemand op dat ogenblik Senaatsvoorzitter was, werd het ondertekend door zijn partijgenote France Truffaut).

Bij de vorming van de regering-Martens VIII, in mei 1988, was afgesproken dat de abortuskwestie een zaak van het parlement bleef en dat de meerderheidspartijen tot het einde van dat jaar geen initiatieven zouden nemen, ten einde overleg mogelijk te maken. In het regeerakkoord stond daarover: "Het zal de taak zijn van het Parlement een eventuele wijziging te behandelen van de artikelen 348 tot 353 van het Strafwetboek, met eerbiediging van de gewetensvrijheid van eenieder. De meerderheidsfracties zullen over dit onderwerp overleg plegen tot het einde van het jaar. Deze overlegperiode is gebonden aan het feit dat de regering de minister van Justitie zal opdragen de nodige initiatieven te nemen ten einde het noodzakelijke klimaat te scheppen voor een sereen debat".

Omdat het overleg nooit echt op gang was gekomen, herwon elke fractie begin 1989 haar vrijheid.

Het voorstel-Lallemand/Truffaut-Michielsens kreeg de steun van de twee socialistische regeringspartijen. Voor de CVP was het totaal onbespreekbaar en on-

(10) M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1987. In: *Res Publica*, 1988, nr. 2-3, blz. 170-172.

amendeerbaar. De voorzitter van de Vlaamse christendemocraten, Herman van Rompuy, had eind 1988 gezegd de stemming in de Senaat te zullen afwachten en dan de geschapen toestand te zullen evalueren. Twee PSC-senatoren dienden elk een eigen wetsvoorstel in. Ook de VU diende een eigen voorstel in. PSC en VU wilden daarmee het begrip "noodsituatie" nauwkeuriger omschrijven.

Het voorstel-Lallemand/Truffaut-Michielsens bepaalde dat abortus provocatus strafbaar blijft, maar dat er geen misdrijf is "wanneer de zwangere vrouw die door haar toestand in een noodsituatie verkeert, een geneesheer verzoekt haar zwangerschap af te breken en indien de zwangerschapsafbreking uitgevoerd wordt onder de volgende voorwaarden :

- a) de zwangerschapsafbreking moet plaatsvinden vóór het einde van de twaalfde week na de bevruchting ;
- b) de zwangerschapsafbreking moet onder medisch verantwoorde omstandigheden door een geneesheer worden verricht in een instelling voor gezondheidszorg (...)"

Na de termijn van twaalf weken kan de zwangerschap alleen worden afgebroken als er een ernstig gevaar bestaat voor de gezondheid van de vrouw of indien "het kind dat geboren zal worden, zal lijden aan een uiterst zware kwaal die als ongeneeslijk wordt erkend op het ogenblik van de diagnose".

De Senaatscommissies keurden het voorstel op 20 juni goed, met 26 stemmen voor, 15 tegen en 2 onthoudingen.

Drie dagen later wezen de Belgische bisschoppen het voorstel op een persconferentie radicaal af. "Het allereerste recht van de mens is het recht op leven. Het is de basis en het draagvlak voor alle andere rechten. Dat recht behoort de mens toe vanaf zijn conceptie", zei kardinaal Danneels. De bisschoppen hadden ook kritiek op de pro-abortuscampagne "Gewenste kinderen, gelukkige kinderen" die het Vrouwenoverlegkomitee (VOK) op dat ogenblik voerde.

Na de fractiedagen in Tenneville, zei CVP-Senaatsfractie leider Bob Gijs (21 september) dat zijn partij voorlopig geen eigen voorstel zou indienen, "omdat daarvoor in de huidige omstandigheden geen meerderheid bestaat". Gijs noemde de bepaling van het regeerakkoord over de parlementaire behandeling van het abortusdossier "een onnozel zinnetje" en zei dat de CVP zich met alle "oibare democratische middelen" zou verzetten tegen de goedkeuring van het voorstel-Lallemand/Truffaut-Michielsens.

De (Franstalige) Conseil National des Femmes riep op 25 september Lucienne Herman-Michielsens uit tot "vrouw van het jaar" omwille van haar inzet voor de liberalisering van de zwangerschapsafbreking.

Het openbare debat in de Senaat over het abortusvoorstel begon op 24 oktober. Voorzitter Swaelen deelde mee dat hij aan de Raad van State een advies over de tekst had gevraagd.

De kranten *La Meuse-La Lanterne* en *La Nouvelle Gazette* meldden op 25 oktober dat de koning er ernstig over dacht het goedgekeurde wetsvoorstel niet te ondertekenen. Volgens de kranten zou het staatshoofd persoonlijke gewetensproblemen hebben. Het bericht werd in de Wetstraat op ongeloof onthaald.

In zijn op 30 oktober bekend geraakt advies stelde de Raad van State voor, de verwijzing naar een "noodsituatie" uit het voorstel te halen, omdat het begrip niet nauwkeurig en objectief gedefinieerd kan worden en niet overeenstemt met een van de in het strafrecht erkende subjectieve of objectieve rechtvaardigingsgronden.

De Senaat hield met het advies geen rekening en keurde het wetsvoorstel op 6 november ongewijzigd goed, met 102 stemmen voor, 73 tegen en zeven onthoudingen. De voltallige fracties van PS, SP, Agalev, Ecolo en FDF stemden voor, samen met de meeste liberalen en één VU-senator (André de Beul). Tegen het voorstel stemden de hele CVP-fractie, de overige VU-senatoren, op één na alle PSC'ers, het enige lid van het Vlaams Blok en zeven Franstalige liberalen. Vier Nederlandstalige en twee Franstalige liberalen en één PSC-senator onthielden zich.

Na de stemming zei de CVP bij monde van voorzitter Herman van Rompuy de toestand te zullen evalueren en dat die evaluatie tot de val van de regering kon leiden.

Later liet de CVP verstaan dat een amendering van het voorstel "tot andere politieke conclusies" zou kunnen leiden, en diende de partij een eigen wetsvoorstel in, dat verder ging dan de resolutie die het partijcongres in november 1986 goedkeurde. Het voorstel erkent één rechtvaardigingsgrond (onmiddellijk en nadrukkelijk levensgevaar voor de moeder) en drie verschoningsgronden (o.m. incest en verkrachting en niet-levensvatbaarheid van het kind) om abortus provocatus niet strafbaar te stellen.

Met het oog op de behandeling van het abortusdossier in de Kamercommissie van Justitie, vroeg Kamervoorzitter Nothomb de Raad van State tegen 15 januari 1990 een advies over alle voorliggende teksten.

In zijn kerstboodschap over de Internationale Overeenkomst over de Rechten van het Kind, die de UNO kort voordien had goedgekeurd, sneed koning Boudewijn eventjes het abortus-thema aan: "De Overeenkomst verwijst ten slotte naar de Verklaring van de Rechten van het Kind die dertig jaar geleden door de Verenigde Naties werd aangenomen en waarin toen reeds te lezen stond dat: 'Het kind vanwege zijn lichamelijke en geestelijke onvolwassenheid speciale bescherming en zorg nodig heeft, waaronder de juiste wettelijke bescherming, zowel vóór als na de geboorte'. Dit is een belangrijke verklaring waar men niet zomaar kan aan voorbijgaan; ze betekent onder meer dat onze maatschappij een wezenlijke inspanning moet leveren om een zwangere vrouw in moeilijkheden ook werkelijk te helpen".

V. Buitenlands en defensiebeleid.

A. Buitenlandse betrekkingen.

Zaire. De diplomatieke crisis tussen Brussel en Kinshasa, die in de herfst 1988 was begonnen na het bezoek van premier Martens aan de oud-kolonie¹¹, zwol begin 1989 nog aan.

Minister André Geens van Ontwikkelingssamenwerking kwam op 4 januari met een positieve indruk terug uit Zaire, waar hij een boodschap van de Belgische regering aan president Mobutu had overhandigd. België stelde daarin voor, in april een ronde-tafelconferentie te organiseren en intussen een bestand in acht te nemen.

Diezelfde dag raakte echter bekend dat Zaire twee van de vier wekelijkse vluchten van Sabena op Kinshasa schrapte. Air Zaire deelde mee, dat het zijn kantoren van Brussel naar Parijs zou overbrengen.

De voor 4 januari geplande uitzending door de RTBf van een Amerikaanse documentaire over het fortuin van president Mobutu werd op bevel van administrateur-generaal Stéphane eerst geschrapt en nadien, na protest van de journalistenvereniging van de Franstalige omroep, naar een latere datum verschoven. Stéphane vond de uitzending "niet opportuun". Zaire eiste de "heruitzending" van de omstreden documentaire "die niemand in Zaire zal hinderen" en vroeg de Belgische media tevens een kroniek te brengen over "de schandelijke plundering, de systematische beroving en de onnoemelijke vernederingen waarvan de bevolking van het Belgische ex-Kongo van 1885 tot 1960 het slachtoffer is geweest".

Geprikkeld reageerde Kinshasa ook op het bericht dat de *Godetia*, het logistieke steunschip van de Belgische Zeemacht, op 6 januari zou vertrekken voor een trainingsprogramma en in dat kader in Matadi "een lading gebruikte en tot surplus verklaarde" winterjassen zou afleveren. Zaire ontzegde het schip de toegang tot zijn territoriale wateren en zei geen behoefte te hebben aan "4.000 afgedankte kapootjassen van het Belgische leger en andere oude rommel". Ook na de verduidelijking dat het om nieuwe legerjassen ging die Zaire had gevraagd, bleef de *Godetia* niet welkom.

De regering in Brussel besliste op 11 januari "via diplomatieke weg krachtig te protesteren tegen de maatregelen die de Belgische luchtvaartmaatschappij Sabena treffen" en een "rechtzetting over te maken betreffende het annuleren van het aanleggen van de *Godetia* dat voorzien was in Matadi".

Op 9 januari begon in Kinshasa de tiende buitengewone zitting van het Centraal Comité van de Zairese eenheidspartij MPR, die gewijd was aan de betrekkingen

(11) M. DEWEERDT, Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1988. In: *Res Publica*, 1989, nr. 3, blz. 287-289.

met België. President Mobutu leverde in zijn openingstoespraak felle kritiek op de Belgische kolonisatie, maar aanvaardde het Belgische voorstel om een rondetafelconferentie te houden.

Het Zaïrese persbureau Azap berichtte dat sommige sprekers de Zaïrese media aanspoorden om de koning der Belgen door het slijk te sleuren, wat, gezien "de pikante verhaaltjes en de diverse schandalen in de meanders van de koninklijke paleizen", niet moeilijk zou zijn.

Op 13 januari besliste het Centraal Comité het vriendschapsverdrag van 29 juni 1960 en het algemeen samenwerkingsakkoord van 28 maart 1976 op te zeggen en de terugbetaling van de schulden aan België op te schorten.

De Belgische regering betreurde op 14 januari "het eenzijdige karakter van de wijzigingen die door Zaïre werden aangebracht aan de relaties met België". Het kabinet besliste alleen nog de lopende projecten van ontwikkelingssamenwerking uit te voeren, bevestigde dat het geschillendossier gesloten is en herhaalde zijn voorstel voor een ronde-tafelconferentie.

In het weekeinde van 21-22 januari bracht Kimbulu Moyanso Wa Lokwa, de toekomstige ambassadeur van Zaïre, een Zaïrees antwoord op een Belgische boodschap naar Brussel. Hij werd er ontvangen door koning Boudewijn, premier Martens en minister Tindemans van Buitenlandse Betrekkingen.

Op 24 januari reisde Tindemans naar Kinshasa om "met de Zaïrese autoriteiten verkennende gesprekken te voeren in verband met de praktische modaliteiten en mogelijke agenda van de ministeriële conferentie, zoals die door België werd voorgesteld". Hij had er een gesprek met o.a. president Mobutu, die ermee instemde een ministerconferentie te beleggen en deze in vier werkgroepen voor te bereiden.

Bij zijn terugkeer in Brussel (28 januari) zei Tindemans dat er "reeds meer ontspanning in onze betrekkingen met Zaïre" is en wij ons "in een fase van normalisering bevinden". Nadat hij op 30 januari verslag had uitgebracht aan het ministercomité voor Buitenlandse Zaken sprak de regering echter haar ontgoocheling uit over de reis. "Op basis van de inlichtingen waarover zij beschikte, had de regering veel meer verwacht van het bezoek. Bovendien is zij van oordeel dat het klimaat sedert het bezoek niet is verbeterd", stond in een mededeling. Dat was een verwijzing naar een nieuwe Zaïrese maatregel - de opdracht aan de Zaïrese staatsbedrijven hun rekeningen bij Belgische banken of banken met Belgisch kapitaal af te sluiten - en naar de Zaïrese aankondiging een informatiecampagne "Van Leopold II tot Boudewijn I" te beginnen. (In het VTM-journaal van 11 februari herhaalde Tindemans dat zijn reis in een goed klimaat was verlopen. Hij zei dat bij zijn terugkeer een akkoord over Sabena op één punt na klaar was en dat de negatieve reactie van de regering het begin van onderhandelingen heeft verhinderd).

Op 1 februari besliste het MPR-bestuur dat president Mobutu binnen de week een besluit diende te nemen over de opschorting of de verbreking van de diplomatieke en andere betrekkingen tussen België en Zaïre.

Op 3 februari meldde Azap dat koning Hassan II van Marokko bereid zou zijn te bemiddelen in het conflict en dat Mobutu, die op bezoek was in Marokko, het voorstel had aanvaard. Minister Tindemans reageerde positief op het Marokkaanse initiatief.

Premier Martens had op 6 februari een gesprek met president Mobutu in Cannes. Met het oog op de ontmoeting had het Zaïrese staatshoofd zijn bezoek aan Marokko ingekort en was hij naar de Azurenkust doorgevlogen. Enkele dagen later zei Mobutu in Parijs dat Zaïre de diplomatieke betrekkingen met België niet zou verbreken of opschorten.

Op 13 februari meldde *La Libre Belgique* dat Marokko aan België en Zaïre een bestand van drie maanden had voorgesteld en dat het in die periode zou trachten de standpunten van beide landen over de voorgestelde ministerconferentie dicht bij elkaar te brengen.

Het Paleis ontkende op 4 maart het bericht in enkele kranten, dat koning Boudewijn en president Mobutu elkaar ontmoet hadden in Tokio, waar ze de uitvaart van keizer Hirohito bijwoonden.

Op 19 maart reisde minister Tindemans door van Syrië naar Marokko, waar hij ontvangen werd door koning Hassan. Bij zijn terugkeer sloot hij niet uit, dat de echte onderhandelingen met Zaïre al in april konden op gang komen.

Toch duurde het nog tot 11 mei vooraleer in de Marokkaanse hoofdstad Rabat Belgisch-Zaïrese onderhandelingen begonnen. De Belgische delegatie werd geleid door minister Tindemans, de Zaïrese door Kamanda wa Kamanda, de eerste adjunct-secretaris van de eenheidspartij MPR. Het gesprek leverde echter geen resultaten op. Volgens Tindemans verwierp Zaïre het Marokkaanse voorstel van een "redelijke, ernstige en concrete agenda" en bleef Kinshasa aandringen op het heropenen van het zgn. contentieux, het geschillendossier uit de periode vóór en kort na de onafhankelijkheid waarover in 1965 een akkoord was gesloten.

Op 19 mei keurde de ministerraad een nota goed van minister Maystadt van Financiën over de regeling van de commerciële schuld van Zaïre en andere Afrikaanse landen. In de nota werd voorgesteld de schuldvorderingen te herschikken op 25 jaar en tegen de marktrentevoet. De eerste 14 jaar dienen de betrokken landen niets terug te betalen. Een gedeeltelijke kwijtschelding van de schuld zou "geval per geval" worden beoordeeld.

In Senegal, waar een topconferentie van Franstalige landen plaatshad, voerde premier Martens op 25 mei een gesprek met president Mobutu, dat volgens hem de weg effende voor een oplossing voor het diplomatiek conflict.

Eind juni stuurde minister Geens van Ontwikkelingssamenwerking een ontslagbrief naar 177 Belgische coöperanten in Zaïre. Hij noemde dat een "voorlopige

en bewarende maatregel" omdat op 13 juli de zes maanden eerder door Zaïre opgezegde akkoorden vervielen, in het kader waarvan de coöperanten werkten.

Nadat de regering het licht op groen had gezet, vloog minister Eyskens van Buitenlandse Zaken - die intussen Leo Tindemans was opgevolgd - op 15 juli naar Parijs voor een ontmoeting met zijn Zaïrese ambtgenoot Nguza Karl I Bond. Diezelfde avond kwam het tot een beslissende ontmoeting tussen premier Martens en president Mobutu, waarop het geschil werd bijgelegd.

België schold de schuld van Staat tot Staat van 4,9 miljard F volledig kwijt (een zelfde gebaar stelde België tegenover twaalf andere Afrikaanse landen die samen voor 7 miljard F in het krijt stonden).

Van de handelsschuld (17,3 miljard F, waarvan 9,5 miljard F door de Delcredendienst en 7,8 miljard F door de Staat gewaarborgd was) werd een derde kwijtgescholden. Van de resterende 11,5 miljard moet Zaïre de rente in eigen munt storten in een herinvesteringsfonds dat beide landen samen beheren. Het geld dient voor ontwikkelingsprojecten ten gunste van de Zaïrese bevolking. Volgens de Belgische regering werd in totaal voor 10,6 miljard F kwijtgescholden; de Leuvense hoogleraar Paul de Grauwe rekende voor dat het akkoord België in totaal 19,6 miljard F kost.

Beide landen kwamen voorts overeen onderhandelingen te beginnen over een nieuw ontwikkelingsakkoord. Om geen juridisch vacuüm te scheppen, werd het bestaande akkoord intussen verlengd.

Zaïre ging akkoord met een volledige normalisering van de betrekkingen op een "bijzonder" (in plaats van "bevoorrecht") niveau. Dat impliceerde de eerbiediging van het bestaande luchtvaartakkoord, het behoud van de maatschappelijke zetel van Zaïrese bedrijven in België, niet-discriminatie van Belgen in Zaïre en de terugkeer van de coöperanten in september.

In Brussel kwam op 24 juli de regering bijeen om de tekst van het akkoord goed te keuren. De voor 25 juli in Rabat geplande ondertekening van de overeenkomst werd een dag uitgesteld, omdat Zaïre op het laatste moment de verwijzing in de tekst naar de inpassing van de schuldverlichting in een regeling met het Internationaal Monetair Fonds en de andere geldschieters van Zaïre (de zgn. Club van Parijs) wilde schrappen. Na een ultieme bemiddelingsronde van koning Hassan liet Zaïre die eis vallen.

Hassan, Mobutu en Martens ondertekenden het akkoord op 26 juli in de troonzaal van het Paleis in Rabat. De onderhandelingen over het nieuwe samenwerkingsakkoord verliepen minder vlot dan verwacht. Een Zaïrese delegatie van hoge ambtenaren kwam pas op 19 december, twee weken later dan verwacht, in Brussel aan. Op 28 december raakte bekend dat de voor begin januari 1990 geplande ondertekening van het akkoord in Kinshasa werd uitgesteld.

Zaak-Passtoors. Na langdurige onderhandelingen werd Helena Passtoors, een Nederlandse vrouw die door huwelijk ook de Belgische nationaliteit bezit en sinds

1986 in Zuid-Afrika een gevangenisstraf uitzat voor hulp aan het verboden ANC, op 10 mei vrijgelaten.

Voordien had Passtoors, als voorwaarde voor haar vrijlating, een verklaring ondertekend, waarin stond dat zij zich zou onthouden van "vijandige activiteiten" tegen Zuid-Afrika en geen voet meer in de republiek en haar buurlanden zou zetten. Bij haar terugkeer in Brussel (11 mei) verscheurde Passtoors de verklaring. "Ik acht mij niet gebonden door de inhoud van dit document, dat mij werd opgedrongen in een situatie waarin een werkelijk vrije keuze onmogelijk was", zei zij.

Minister Tindemans van Buitenlandse Betrekkingen zei dat België met Zuid-Afrika overeengekomen was om Passtoors geen paspoortfaciliteiten te geven voor zuidelijk Afrika of Zuid-Afrika. Eind augustus kreeg Passtoors toch een Belgisch paspoort dat geldig is voor alle landen; een beperking bleek juridisch niet mogelijk te zijn.

Vrijlating Jan Cools. Jan Cools, die op 21 mei 1988 door "Soldaten van de Waarheid" werd ontvoerd in Zuid-Libanon, waar hij als arts werkzaam was, werd op 15 juni vrijgelaten.

De vrijlating kwam er na een bezoek van minister Robert Urbain (PS) van Buitenlandse Handel aan Libië, in ruil waarvoor kolonel Kaddafi bij de ontvoerders tussenbeide kwam. Volgens de Belgische regering zouden aan Kaddafi geen toezeggingen zijn gedaan.

De rol die Urbain speelde, leidde tot een rel in de regering. Minister Tindemans zei dat Urbain zonder mandaat van de regering om te onderhandelen en "zonder mij te consulteren" naar Libië was vertrokken en dat hij alleen een "strikt commerciële opdracht" had, nl. de ondertekening van een vijf jaar oud economisch akkoord.

Urbain zei na zijn terugkeer dat hij vóór zijn afreis "geen tijd meer had" voor overleg met Tindemans.

De vrijlating van Cools kreeg een juridisch staartje. Camille Javeau, de directeur van het peilingsinstituut Uniop-Inusop die actief is in de PS en zichzelf een sleutelrol in de vrijlating van Cools toeschreef, werd eind augustus door de raad van bestuur van Uniop-Inusop op staande voet ontslagen en kort daarop aangehouden op beschuldiging van misbruik van vertrouwen en valsheid in geschrifte.

Vanuit de cel maakte Javeau bekend dat hij op vraag van Robert Willermain, de kabinetschef van Urbain, naar Libië was gereisd om er te onderhandelen over de vrijlating van Jan Cools. In Tripoli zou hij een contract hebben gesloten voor de levering van informatica door Uniop. Een deel van het geld zou bestemd geweest zijn voor Libiërs die bemiddelden in Cools' vrijlating. Javeau maakte ook gewag van overheidsgeld dat via opdrachten bij onderzoeksinstituten naar de partijkassen vloeit.

Willermain werd op 14 september aangehouden op beschuldiging van schriftvervalsing, oplichting en inbreuken op de boekhoudreglementering. Willermain zou via zijn bedrijf Inforget, dat contacten had met Uniop, betrokken zijn bij het versluizen van overheidsgeld naar politieke partijen.

Nederland. Op 12 oktober praatten België en Nederland voor het eerst sinds 1987 weer over de zgn. Watervedragten die al in 1975 geparafeerd werden, maar sindsdien in het slop zitten. De verdragen hebben betrekking op o.m. de verdieping van de Westerschelde en de vervuiling van het Maas- en Scheldewater.

Het nieuwe gesprek werd mogelijk nadat er in België een akkoord kwam over de betrokkenheid van de gewesten bij het overleg. Het overleg was in 1987 opgeschort na protest van het Waalse Gewest, dat mee aan de onderhandelingstafel wilde zitten.

Marcel Poppe, de oud-secretaris-generaal van Verkeerswezen, leidt de Belgische delegatie. Hij volgde Etienne burggraaf Davignon op, die ontslag had genomen omwille van "zijn nieuwe verantwoordelijkheden in de economische sector" (het voorzitterschap van de raad van bestuur van de Generale Maatschappij).

B. *Landsverdediging.*

In het voorjaar waren er in de pers berichten over blijvende spanningen in de meerderheid over de modernisering van de kernwapens voor de korte afstand (SNF) tussen voorstanders van de NATO-strategie, waarin nucleaire wapens een belangrijke rol spelen, en tegenstanders van de opstelling van nieuwe kernwapens¹².

In het vooruitzicht van een bijeenkomst van de ministers van Landsverdediging van de NATO-landen, op 18 en 19 april, legde de regering op 11 april haar standpunt vast.

België zou zijn NATO-partners voorstellen geen beslissing te nemen over de modernisering van de SNF vóór 1991-1992 en, gelijktijdig met de onderhandelingen over de conventionele wapens, met het Warschaupact te onderhandelen over een vermindering van de SNF. De regering zei wel bereid te zijn de korte-afstands-kernwapens "op peil te houden", echter zonder dat de reikwijdte betekenisvol wordt verhoogd; België stuurt bijgevolg niet aan op de verwijdering van de SNF uit Europa (de zgn. derde nuloptie). Het Belgische standpunt sloot nauw aan bij dat van de Bondsrepubliek Duitsland, maar stond haaks op dat van de Verenigde Staten en Groot-Brittannië.

Na de bijeenkomst van de Defensie ministers, die nog geen beslissing over de kwestie dienden te nemen, kondigde premier Martens aan een "diplomatieke campagne" te voeren om bij de NATO-partners steun te verwerven voor het Bel-

---

(12) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 290-291.

gische standpunt. Daarvoor werd blijkbaar op minister Tindemans van Buitenlandse Betrekkingen gerekend, maar deze leek niet geneigd te zijn het Belgische standpunt - waarvan bekend was dat hij er niet volledig achter stond - te gaan verdedigen. In een reactie op persberichten daarover zei Tindemans dat hij de hele tijd met een discrete diplomatieke campagne bezig was. Premier Martens reisde de daaropvolgende weken naar Bonn en Madrid, waar hij het Belgische standpunt verdedigde.

Op de NATO-top van eind mei in Brussel werd een compromis gevonden, door zowel een beslissing over de modernisering van de SNF als onderhandelingen daarover tot 1992 uit te stellen.

Een "spoedbetoging" van het Vlaams Aktiekomitee tegen Atoomwapens (VAKA) tegen de modernisering van de nucleaire korte-afstandswapens had op 16 april enkele tienduizenden betogers naar Brussel gebracht (21.000 volgens politie en rijkswacht, 75.000 volgens de organisatoren).

Minister Guy Coëme van Landsverdediging stelde op 23 februari een rapport over de structuur en de werking van de strijdkrachten voor, met de opstelling waarvan luitenant-generaal Charlier, de chef van de generale staf, in juli 1988 was belast.

In het eerste deel van zijn rapport schreef Charlier dat het leger jaarlijks 9,5 miljard F meer nodig heeft om zijn NATO-opdrachten naar behoren te vervullen. Het tweede deel van het rapport bevatte voorstellen om de werkingskosten van het leger jaarlijks met 2 miljard F te verminderen en voorstellen voor structurele besparingsmaatregelen.

De regering keurde op 17 maart het plan-Charlier nagenoeg ongewijzigd goed. De belangrijkste besparingsmaatregelen zijn :

- afschaffing van de hoger-secundair onderwijsopleidingen in de kadettenscholen van Laken en Lier ;
- afschaffing van twee van de vijf militaire muziekkorpsen ;
- omvorming van de militaire ziekenhuizen van Antwerpen, Oostende en Luik tot poliklinieken ;
- rationalisering en herziening van het statuut van de sociale diensten (messes, clubs) ;
- afschaffing van de portvrijdom voor militairen in Duitsland ;
- sluiting van de Zeemachtbasis van Kallo ;
- opzegging van het gebruik van de luchtmachtbasis van Solenzara (Corsica).

Over andere besparingsmaatregelen zou eerst met de NATO overleg worden gepleegd, o.m. over de terugkeer naar België van troepen die in de Bondsrepubliek Duitsland gestationeerd zijn, de vermindering van het aantal vliegtuigen die ter beschikking staan van de NATO van 144 naar 120, de hergroepering of afschaffing van logistieke eenheden, de vermindering van de permanente bemanning van mijnenvegers en mijnenjagers.

Om het vanaf 1992 verwachte tekort aan dienstplichtigen op te vangen, wees de regering de door Charlier voorgestelde verlenging van de legerdienst af. Wel zouden de aparte opleidingen voor dienstplichtigen worden afgeschaft en zouden de dienstplichtigen meteen naar de eenheden worden gestuurd.

Een week later, op 24 maart, keurde de regering het vierjarenplan 1989-1992 voor de militaire investeringen goed, ter waarde van 104,78 miljard F. In uitvoering daarvan stemde zij op 28 april in met de aankoop van elektronische beveiligingssystemen (ECM) voor de F-16-vliegtuigen van de Luchtmacht en zette zij eind juli het licht op groen voor de modernisering van de Leopard-tanks van de Landmacht en van twintig Mirage-jachtbommenwerpers van de Luchtmacht.

Op 3 februari stemde de regering in met de overbrenging, eind 1990, van de NATO-vliegschool van het Westduitse Jever naar Florennes. Aan de overbrenging werden strenge voorwaarden verbonden om de geluidshinder van lage vluchten te beperken.

De wet van 22 december 1989 over het statuut van de dienstplichtige regelt de rechten en de plichten van de miliciens. De belangrijkste innovaties van de wet zijn: waarborgen om sneller plaats en datum van inlijving te kennen; uitbreiding van het uitstel van legerdienst wegens studieredenen tot sociale en professionele redenen; invoering van een "burgerlijke vorming" tijdens de militaire dienst om de overgang naar het burgerleven te vergemakkelijken; recht om deel te nemen aan politieke activiteiten en een politiek mandaat uit te oefenen; indexering van de soldij; verdubbeling van het aantal verlofdagen per maand (van één naar twee); recht op dienstonderbreking; de diensttijd komt in aanmerking voor de berekening van de geldelijke anciënniteit in de openbare diensten; invoering van een ombudsman en een verkozen adviescommissie van dienstplichtigen die klachten behandelt.

Eerder had het parlement het statuut van de gewetensbezwaarde herzien (wet van 20 april 1989). De diensttijd werd ingekort tot 20 maanden in de sociaal-culturele sector en tot 16 maanden in de welzijnssector, en het prioriteitensysteem voor de toewijzing van gewetensbezwaarden aan instellingen werd versoepeld.

Luchtmachtkolonel Guy Binet, die in september 1988 was aangehouden op verdenking van spionage voor de Sovjetunie, werd op 27 juni door het krijghof tot twintig jaar dwangarbeid wegens hoogverraad veroordeeld. Hij werd gedegradeerd en levenslang uit zijn rechten ontzet.

VI. Overige gebeurtenissen.

Hierna volgt een overzicht van een aantal gebeurtenissen uit 1989 die in vorige hoofdstukken nog niet aan bod zijn gekomen.

Migrantenbeleid.

Bij KB van 7 maart 1989 werden Paula D'Hondt-Van Opdenbosch en Bruno Vinkas benoemd tot Koninklijk commissaris resp. Koninklijk adjunct-commissaris voor het migrantenbeleid. Premier Martens had de aanstelling van een migrantencommissaris aangekondigd na de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1988, waarbij het Vlaams Blok, grotendeels op basis van een (anti-)migrantencampagne in Antwerpen forse winst had geboekt.

Het migrantenvraagstuk kwam in 1989 nog scherper in de actualiteit door o.m. het succes van het Vlaams Blok bij de Europese verkiezingen van 18 juni en een (al dan niet vermeende) opleving van het islamitisch fundamentalisme. Indicaties van dat laatste waren de moord (29 maart) in de moskee van Brussel op de Saoedische imam Abdullah al Ahdal, die zich in de Rushdie-affaire had gedistantieerd van het doodvonnis van ayatollah Khomeini, en zijn Tunesische medewerker; afkeurende reacties uit de politieke wereld (van o.a. voorzitter Picqué van de Brusselse gewestregering, geweststaatssecretaris Anciaux en Koninklijk commissaris D'Hondt zelf) op de oprichting van een Franstalige islamitische basisschool in Brussel; conflicten over het dragen door meisjes van de islamitische hoofddoek (*bijab*) op scholen in Sint-Jans-Molenbeek en Gent; de weigering van enkele Brusselse gemeenten om islamitische godsdienstlessen te geven in hun scholen.

Verscheidene Vlaamse partijen pakten uit met beleidsvoorstellen. De PVV pleitte op een congres (4-5 november) voor de bevordering van zowel de integratie van vreemdelingen als de terugkeer naar hun land van herkomst (PVV-voorzitter Verhofstadt had de voorstellen ontvouwd tijdens de Europese verkiezingsnacht; dat lokte meteen een negatieve reactie uit van zijn voorganger, Annemie Neyts). De SP, de VU en de CVP wezen een terugkeerbeleid af. De Vlaamse socialisten zagen in een versoepeling van de naturalisatie een sleutel voor de oplossing van het migrantenvraagstuk. De VU stelde voor om tussen de staat van Belg en die van vreemdeling het "residentschap" in te voeren. De CVP formuleerde een hele reeks voorstellen voor een positieve integratie van de migranten.

Koninklijk commissaris D'Hondt kwam in haar eerste "migrantennota" (15 november) op voor een "inpassing" (een tussenweg tussen assimilatie en integratie) van de migrant in de Belgische maatschappij. Zij wees een terugkeerbeleid radicaal af.

De nota bevatte een tachtigtal beleidsvoorstellen, o.m. een wijziging van de nationaliteitswetgeving om migranten van de derde generatie automatisch de Belgische nationaliteit te geven en de oprichting van een Hoge Raad van de Islam.

Voeren.

Op 2 januari legde Nico Droeven de eed af als burgemeester van Voeren. Tijdens dezelfde vergadering besliste de gemeenteraad de telefoonkosten van de burgemeester en van de schepenen Happart en Lang (alle drie van de Luiksgezinde frac-

tie Retour à Liège) te vergoeden, maar niet die van schepen Broers (van de Vlaamsgezinde fractie Voerbelangen). Gouverneur Vandermeulen schorste op 23 januari het raadsbesluit. Tijdens een volgende vergadering, op 8 februari, verwierp de gemeenteraad opnieuw de telefoonkostenvergoeding van Broers.

Op vraag van gouverneur Vandermeulen kwam op 5 april voor het eerst het college van provinciegouverneurs bijeen om de zaak te onderzoeken. Het college werd opgericht door de zgn. faciliteitenwet van 9 augustus 1988¹³, die bepaalt dat de gouverneur van Limburg alleen op eensluidend advies van het college een besluit van de gemeenteraad of van het schepencollege van Voeren op andere gronden dan de schending van de taalwetgeving kan vernietigen.

Het college van gouverneurs gaf Vandermeulen de toelating het raadsbesluit over de telefoonkostenvergoeding te vernietigen. Het bracht een negatief advies uit over het voorstel van Vandermeulen om twee besluiten over de subsidiëring van Franstalige verenigingen te vernietigen. De gouverneur beriep zich daarvoor op het unanieme advies van de tweetalige Cultuurpactcommissie, die de weigering van het Voerense gemeentebestuur soortgelijke Vlaamse verenigingen te subsidiëren, discriminerend en onwettelijk noemde. Het negatieve advies was het gevolg van een staking van stemmen. In Vlaanderen lokte het optreden van het college verontwaardiging uit.

Gemeenschapsminister Luc van den Bossche van Binnenlandse Aangelegenheden vernietigde op 12 april een van de twee subsidiëringsbesluiten (49.990 F aan de oudervereniging van de Franstalige basisschool), nadat Vandermeulen had afgezien van de mogelijkheid een tweede bijeenroeping van het gouverneurscollege te vragen. Hij vroeg die wel om het andere subsidiebesluit (7.000 F aan het "Syndicat d'Initiative"), waarvan de beroepstermijn op 19 april verstreek, nogmaals te onderzoeken.

De beslissing van Van den Bossche zette kwaad bloed aan Franstalige zijde, waar men van een schending van de faciliteitenwet sprak.

Premier Martens zei op 21 april in de Senaat dat de gouverneur de subsidiebesluiten ten onrechte aan het college van provinciegouverneurs had voorgelegd. De besluiten dateerden van 16 juni 1988 en waren op 28 juli door de gouverneur geschorst, vóór de inwerkingtreding van de faciliteitenwet op 1 januari 1989 (het gemeentebestuur van Voeren had het bericht van kennisgeving van de schorsing pas begin 1989 naar Hasselt teruggestuurd).

Op 3 mei bracht het gouverneurscollege bij staking van stemmen een tweede negatief advies uit over het voorstel van Vandermeulen om het subsidiebesluit voor het "Syndicat d'Initiative" te vernietigen. Een tweede voorstel van de Limburgse gouverneur, om facultatieve uitgaven in de begroting-1989 van Voeren te vernietigen, kreeg, eveneens bij staking van stemmen, een negatief advies.

---

(13) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 259-264.

De vragen over de werking van het gouverneurscollege namen daarmee nog toe. Zelfs vice-premier Dehaene zei dat de communautaire tegenstellingen onhoudbaar werden.

Ondanks het negatieve advies vernietigde gouverneur Vandermeulen op 11 mei het subsidiebesluit, omdat het van vóór de oprichting van het gouverneurscollege dateerde, zoals premier Martens had aangestipt.

Het gouverneurscollege kwam op 5 juli een derde keer bijeen, om zich opnieuw te beraden over de facultatieve uitgaven in de begroting-1989. Het voorstel van de Limburgse gouverneur om de subsidie aan de Franstalige oudervereniging te vernietigen kreeg een positief advies; dat om de toelage aan enkele Franstalige sociaal-culturele verenigingen te vernietigen, kreeg een negatief advies. De stemming was telkens zes tegen twee. Tegen die laatste beslissing tekenden de Vlaamse VVW en gemeenteraadslid Huub Broers beroep aan bij de Raad van State.

Brussels randgebied.

Ook in het Brusselse randgebied leek de "communautaire pacificatie" alsnog precair te zijn.

Een brief waarin voorzitter Féaux van de Franse gemeenschapsregering aan de inwoners van de zes Vlaamse faciliteitengemeenten rond Brussel de oprichting van een "informatiedienst ten gunste van de Franstaligen" in die gemeenten bekendmaakt, lokte protest uit aan Vlaamse zijde. Ook tegen het plan van de Franse Gemeenschap om in een nog groter gebied een huis-aan-huis-blad te bedelen, werd geprotesteerd.

In Kraainem en Linkebeek werd geregeld geprotesteerd tegen het gebruik van het Frans tijdens vergaderingen van de gemeenteraad. In een brief aan de gouverneur en de vice-gouverneur van Brabant herinnerde gemeenschapsminister Van den Bossche er begin februari aan, dat in de zes randgemeenten administratieve handelingen in een andere taal dan het Nederlands nietig zijn en dat Franstalige mondelinge betogen tijdens gemeenteraadsbijeenkomsten zonder rechtsgevolg zijn.

Een reportage van de BRT-televisie over een gezin dat geen bouwvergunning kreeg van het gemeentebestuur van Overijse omdat het zijn kinderen niet naar het Nederlandstalig onderwijs wilde sturen, veroorzaakte deining in het Franstalige kamp. Premier Martens noemde het optreden van het gemeentebestuur van Overijse op 3 juli, tijdens een uitzending op de RTBf, strijdig met de wettelijke normen. Hij liet uitschijnen dat de Vlaamse regering diende in te grijpen en sloot het sturen van een regeringscommissaris niet uit.

De verklaringen van Martens lokten in Vlaanderen negatieve reacties uit. Men wees erop, dat de centrale regering niet meer bevoegd is over een gemeente als Overijse.

Het gemeentebestuur van Overijse zei dat de selectie van kandidaten voor een bouwvergunning, om de verfransing tegen te gaan, niet gebeurt op basis van een gemeentereglement maar van een contract tussen de gemeente en een verkavelaar, en dus een burgerrechtelijke aangelegenheid is.

Kempense Steenkoolmijnen.

Op voorstel van KS-manager Thyl Gheyselinck besliste de Vlaamse regering op 26 mei de steenkoolontginning in het westelijke bekken van de Kempense Steenkoolmijnen (KS) tegen uiterlijk 1 januari 1993 te beëindigen.

Gheyselinck had op vraag van de Vlaamse regering een zgn. actualiseringsnota opgesteld. Daarin stelde hij voor de 45 miljard F die beschikbaar was voor het openhouden tot 1996 van de overblijvende mijnen van Beringen en Zolder in het belang van de mijnwerkers en van Limburg zoveel mogelijk te gebruiken voor reconversie, door de mijnen vroeger te sluiten dan gepland was.

De bekendmaking van het voorstel, op 18 april, leidde tot wekenlang protest van de mijnwerkers, met o.m. harde straatacties.

Ook na de beslissing van de Vlaamse regering duurde het protest tegen de vervroegde mijnsluiting voort. Onderhandelingen leidden op 4 juli tot de ondertekening van een collectieve arbeidsovereenkomst over de sociale begeleiding, die financieel aantrekkelijke vertrekpremies bevat voor de mijnwerkers die KS verlaten. Doordat heel wat mijnwerkers voor vervroegd vertrek kozen, zou de kolenvinning al eind 1991 kunnen worden stopgezet.

Gemeenteraadsverkiezingen.

Bij de Raad van State werden voor 61 van de 589 Belgische gemeenten klachten ingediend over de gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1988. Het gaat daarbij telkens om een beroep tegen een beslissing van een bestendige deputatie, die in eerste aanleg verkiezingsklachten behandelt.

In twee gevallen vernietigde de Raad van State de beslissing van de deputatie, wat aanleiding gaf tot het overdoen van de gemeenteraadsverkiezingen : in Menen op 25 juni en in Ninove op 8 oktober. In Menen had de klacht betrekking op ongeldige volmachten, in Ninove op vervalsing van een proces-verbaal en op ongeoorloofde beïnvloeding van de kiezer.

Banditismecommissie.

De bijzondere Kamercommissie die een onderzoek instelde naar de bestrijding van het banditisme en het terrorisme in België¹⁴ zette de verhoring van - in totaal ruim tweehonderd - getuigen voort. Hoewel de commissie een algemene opdracht

(14) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 295.

had, spitsten haar activiteiten zich vooral toe op de manier waarop het onderzoek naar de niet-opgeloste moorddadige overvallen van de zgn. Bende van Nijvel was gevoerd.

De commissieleden werden geconfronteerd met de weigering van magistraten en officieren van gerechtelijke politie om voor de commissie te getuigen en dossiers voor te leggen. Minister Wathelet van Justitie bracht de commissie op 15 februari samen met de vijf procureurs-generaal, die beloofden al het mogelijke te zullen doen om bepaalde juridische dossiers aan de commissie over te maken.

Verklaringen van magistraten, politiemannen, (oud-)rijkswachters en agenten van de Staatsveiligheid in de commissie of in de pers wezen op de inefficiëntie en het gebrek aan ernst waarmee bepaalde onderzoeksopdrachten werden uitgevoerd - al was iedereen het erover eens, dat sommige van die verklaringen ongelooftwaardig waren en als afrekening bedoeld waren.

Na de verklaring van oud-rijkswachtofficier Vernaillen over plannen om in 1980 een staatsgreep te plegen, waarbij de naam van minister van Staat Paul vanden Boeynants werd genoemd, gaf de regering de ministers van Justitie, Landsverdediging en Binnenlandse Zaken de opdracht dringend een wetsontwerp voor te bereiden om de controle op de veiligheidsdiensten te versterken (11 mei). De commissie besliste VDB als getuige op te roepen, maar dat zou pas in 1990 daadwerkelijk gebeuren.

Verklaringen van magistraten voor de onderzoekscommissie zetten minister Wathelet ertoe aan, de heropening te vragen van het onderzoek naar de geheimzinnige dood (1984) van Paul Latinus, de stichter van de extreem-rechtse organisatie Westland New Post (WNP) en een infiltrant van de Staatsveiligheid.

In een rede bij de opening van het gerechtelijk jaar, op 1 september, viel procureur-generaal Krings scherp uit naar de banditismecommissie, die hij een bedreiging noemde voor de scheiding der machten en voor de daarmee verbonden rechtsstaat.

Wetgeving.

Behalve de elders in dit jaaroverzicht vermelde wetten kwam in 1989 volgende "politieke" wetten tot stand:

- de wet van 26 mei 1989 tot bekrachtiging van het KB van 24 juni 1989 tot codificatie van de Gemeentewet onder het opschrift "Nieuwe Gemeentewet";
- de wet van 27 mei 1989 houdende wijziging van de Nieuwe Gemeentewet;
- de wet van 4 juli 1989 over de financiering van de politieke partijen, die het akkoord bekrachtigde dat de grote politieke partijen, na maanden onderhandelen, daarover op 20 februari hadden gesloten.

De wet bepaalt dat partijen die in Kamer en Senaat vertegenwoordigd zijn jaarlijks een toelage krijgen uit de dotatie van het Parlement (een forfaitair bedrag van 3 miljoen F en een bedrag van telkens 10 F per stem bij de meest recente

Kamer- resp. Senaatsverkiezingen). Fiscaal aftrekbare giften aan partijen worden beperkt tot 350.000 F (in plaats van 2 miljoen F).

Aan haar nationale en arrondissementele verkiezingscampagne mag een partij niet meer besteden dan 50 miljoen F; ook aan de individuele kandidaten legt de wet financiële beperkingen op. Het uitdelen van gadgets en het organiseren van autokaravananen zijn verboden. Het gebruik van 20m²-borden is beperkt tot 500 per partij (incl. individuele kandidaten). Ten slotte staat in de wet dat een bedrijfsrevisor jaarlijks een verslag opmaakt over de partijfinanciën, dat onderworpen wordt aan de controle van een parlementaire commissie en in het *Belgisch Staatsblad* wordt gepubliceerd.

Arbitragehof.

Het Arbitragehof wees in 1989 o.m. volgende arresten :

- 13 oktober : gedeeltelijke vernietiging van de artikelen 17 en 24 van de programwawet van 30 december 1988 over de klinische laboratoria. Het was het eerste arrest van het Hof dat een deel van een wet vernietigt wegens schending van het grondwettelijke gelijkheidsbeginsel (artikel 6). De klinische laboratoria vonden dat de exploitatievoorwaarden die de wet hen oplegde, discriminerend waren in vergelijking met die van de ziekenhuislaboratoria.
- 11 mei : gedeeltelijke vernietiging van enkele strafrechtelijke bepalingen uit het Vlaams afvalstoffendecreet van 2 juli 1981.

Diversen.

Minister van Staat Paul Vanden Boeynants werd op 14 januari ontvoerd. De ontvoering werd opgeëist door de "Brigade socialiste révolutionnaire" (BSR), die 30 miljoen F losgeld eiste. Op 24 februari stuurde de BSR de identiteitskaart van VDB naar de krant *Le Soir*. Na langdurige onderhandelingen en de betaling van een losgeld (tussen 50 en 80 miljoen F) werd Vanden Boeynants op 14 februari in Doornik vrijgelaten. Later bleek dat hij in Le Touquet (Frankrijk) gevangen zat en dat de ontvoering het werk was van de gangster Patrick Haemers en zijn bende. Haemers werd in mei in Rio de Janeiro aangehouden en zou in 1990 aan België worden uitgeleverd.

Op 28 april velde de correctionele rechtbank van Brussel vonnis in het Heizelproces¹⁵. Veertien Britse Liverpoolfans kregen drie jaar gevangenisstraf, waarvan de helft met uitstel. Rijkswachtkapitein Johan Mahieu kreeg negen maanden gevangenisstraf met uitstel. Albert Roosens, de voormalige secretaris-generaal van de Belgische Voetbalbond, werd tot zes maanden celstraf met uitstel veroordeeld. Rijkswachtmajoor Michel Kensier, burgemeester Brouhon en schepenen Baro van Brussel, elf Liverpool-fans, en de voorzitter en de secretaris-generaal van de

(15) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 295.

UEFA werden vrijgesproken. Verschillende veroordeelden en het parket tekenden beroep aan tegen het vonnis.

Op 1 februari begon de commerciële zender *Vlaamse Televisie Maatschappij* (VTM) haar uitzendingen.

In opdracht van minister Dehaene van Verkeerswezen stelde de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen een tienjarenplan op. Het *Star 21-plan* was een soort "verpakking" voor het in Vlaanderen fel omstreden SST-project en beoogt het binnenlandse treinverkeer te verbeteren. De aanleg van sporen voor de supersnelle trein (SST of TGV) zou 78,5 miljard F kosten.

De NMBS legde begin oktober een SST-voorstel aan minister Dehaene voor, maar over het meest omstreden traject, Brussel-Leuven, liet zij de keuze over aan de politici.

VII. De evolutie in de partijen en de vakbonden.

De malaise binnen de *Volksunie*¹⁶ duurde in 1989 voort. Op 22 maart verwoorde Kamerfractie leider Hugo Coveliers in enkele kranten de onderhuids levende kritiek op voorzitter Jaak Gabriëls, die verweten werd onvoldoende afstand te nemen van het regeringswerk en de partij op een autoritaire wijze te leiden. Coveliers liet uitschijnen kandidaat te zijn voor de opvolging van Gabriëls. Tegenover de buitenwereld werd het incident bijgelegd met de bevestiging door de parlementsfracties en de partijtop van het vertrouwen in Gabriëls (22 maart). De partijvoorzitter beloofde een betere doorstroming van de informatie naar de fracties en de andere partijgeledingen en een beter toezicht op de uitvoering van het partijprogramma "binnen het kader van de regeerverklaring".

Op 10 augustus, twee maanden na de nederlaag van de partij bij de Europese verkiezingen en ruim een maand voor de voorzittersverkiezing, veroorzaakte de bekendmaking in *De Morgen* van het ontslag van oud-parlementslid Maurits Coppieters uit de VU felle opschudding. In een scherpe brief verweet Coppieters, een van de kopstukken van de partij, de VU niet langer een Vlaams-nationale partij te zijn. Hij pleitte voor het ontslag van Gabriëls en het partijbestuur en riep de partij op de regering te verlaten. Het partijbestuur nam akte van het ontslag en wees Coppieters' kritiek af (18 augustus).

Voor de verkiezing van een partijvoorzitter kreeg aftredend voorzitter Jaak Gabriëls uiteindelijk maar één tegenkandidaat: de 32-jarige Patrick Vankrunkelsven. Pas in de derde stembuurt, waarin niet langer een tweederde meerderheid vereist was, haalde Gabriëls het met 78 stemmen tegen 54. Willy Kuijpers werd, als enige kandidaat, tot algemeen secretaris verkozen, in opvolging van Paul van Grember-

---

(16) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 297.

gen. Een paar dagen later nam Hugo Coveliers ontslag als Kamerfractie leider ; hij werd opgevolgd door Herman Candries.

In november leidde een heftige uitval van Gabriëls tegen André de Beul tot nieuwe spanningen. De voorzitter dreigde met sancties omdat De Beul, als enige VU-Senator, het abortusvoorstel-Lallemand/Truffaut-Michielsens had goedgekeurd, maar hij kreeg binnen de partij tegenwind voor zijn "eigengereid optreden". De partijraad besliste op 18 november geen tuchtprocedure in te zetten, maar het geschil in een verzoeningscommissie uit te klaren. Gabriëls erkende dat hij met de eis van een tuchtstraf "te ver was gegaan".

Het VU-weekblad *Wij* (12.000 exemplaren) verscheen vanaf maart in magazine-vorm.

De 33-jarige Frank Vandenbroucke werd op 14 januari tot voorzitter van de *Socialistische Partij* (SP) verkozen, in opvolging van Karel van Miert. Hij was de enige kandidaat. Vandenbroucke kondigde aan in de lijn van zijn voorganger verder te werken aan "de vernieuwing in het denken, de openheid van de werking en de duidelijkheid van de standpunten" en dat door te trekken naar de plaatselijke werking (daartoe werd later het Instituut voor Plaatselijke Socialistische Actie opgericht). Als Kamerfractie leider werd Vandenbroucke opgevolgd door Freddy Willockx.

De weigering van de SP op haar lijst voor de Europese verkiezingen opnieuw een plaats voor te behouden voor Jef Ulburghs, veroorzaakte ongenoegen bij "Doorbraak", de beweging die ijvert voor progressieve frontvorming. Ulburghs was in 1984 op de SP-lijst tot Europees parlamentslid verkozen, maar omdat hij de leeftijdsgrens van 65 jaar bereikt had, kon hij volgens de SP geen kandidaat meer zijn. De partij zette Doorbraak-kandidaat Lode van Outrive op de tweede plaats op haar Europese lijst. De ontevreden Doorbraak-leden namen samen met de KP en de SAP onder de benaming Regenboog aan de verkiezingen deel. Ulburghs zelf weigerde een plaats op de Regenboog-lijst en steunde de kandidatuur van Van Outrive.

Kamerlid Victor Vanderheyden werd in februari uit de SP gezet omdat hij zich niet hield aan de afspraak zijn mandaat neer te leggen.

Guy Spitaels werd op 19 februari voor een vijfde ambtstermijn van twee jaar tot voorzitter van de *Parti Socialiste* (PS) herkozen. Hij kreeg, als enige kandidaat, 94% van de stemmen op het partijcongres.

Claude Eerdekens werd op 21 februari fractie leider van de PS in de Kamer. Hij volgde André Degroeve op, die gouverneur van de provincie Brabant was geworden.

Om te vermijden dat de strijd om het leiderschap van de *Partij voor Vrijheid en Vooruitgang* (PVV) tussen Guy Verhofstadt en Annemie Neyts¹⁷ een negatieve invloed zou hebben op de campagne voor de Europese verkiezingen en het PVV-congres voor een "verscheurende keuze" zou plaatsnemen, besliste het partijbureau op 6 maart een "comité van wijzen" aan te stellen, dat ervoor diende te ijveren dat er maar één kandidaat overbleef. Het comité stelde op 10 maart voor, de voor 25 juni geplande voorzitterskeuze nogmaals te vervroegen, maar enkele dagen later trok Neyts haar kandidatuur in. Het partijbureau droeg op 13 maart Verhofstadt als enige kandidaat voor. Hij kreeg van het congres op 25 juni 85% van de stemmen.

Het congres van de *Parti Réformateur Libéral* (PRL) paste op 26 januari de statuten aan, om de cumulatie van het voorzitterschap met het lidmaatschap van het Europees Parlement, afwijkingen van de leeftijdsgrens van 65 jaar in welbepaalde gevallen en de verkiezing van de voorzitter door alle leden mogelijk te maken.

Voor de opvolging van Louis Michel, wiens tweede, vierjarige mandaat eind 1989 ten einde liep, slaagde Jean Gol, die de feitelijke partijleider was gebleven, er niet in zich door het partijbureau als kandidaat te laten voordragen. Het zag er enige tijd naar uit, dat de strijd zou gaan tussen de "gollist" Antoine Duquesne en de "anti-gollist" Daniel Ducarme, maar uiteindelijk gooiden beiden het op een akkoordje en lieten zij zich eind december verkiezen tot voorzitter resp. ondervoorzitter van de PRL. Zij kregen 5.888 van de 7.389 geldig uitgebrachte stemmen (van de ca. 60.000 partijleden nam 15% aan de verkiezingen deel).

Het congres van de *Christelijke Volkspartij* (CVP) wijzigde op 4 maart de statuten. De nieuwe statuten versterken de democratische opbouw van de partij, breiden de onverenigbaarheden uit, bevorderen het intern overleg, herwaarden de rol van het partijbestuur en schroeven de machtsconcentratie in het partijbureau terug. Een voorstel van de CVP-Jongeren om een verwijzing naar de "standen" uit de statuten te schrappen, werd afgewezen. Het congres ging evenmin akkoord met het voorstel de kandidatenlijsten voor de parlementsverkiezingen door het nationaal partijbureau te laten goedkeuren; het bureau kan alleen advies geven, de goedkeuring is voorbehouden aan het nationaal partijbestuur.

Senator Nora Staels-Dompas werd op 8 mei uit het partijbestuur gezet omdat zij zich niet hield aan de afspraak ontslag te nemen uit de senaat.

Op een statutair congres (18 november) besliste *Agalev* dat een parlements lid maar maximum twee ambstermijnen van vier jaar kan uitdoen. Dat zgn. rotatiebeginsel geldt ook voor provincie- en gemeenteraadsleden en voor de belangrijkste nationale partijfuncties. Het verwachte debat over de verhouding tussen het beroepskader en de vrijwilligers bleef uit.

(17) M. DEWEERDT, *a.w.*, blz. 296.

Vijf Vlaamse partijen (CVP, SP, PVV, VU en Agalev) ondertekenden op 10 mei een protocol om "geen politieke akkoorden af te sluiten of afspraken te maken met het *Vlaams Blok*", omdat die partij "fundamentele democratische uitgangspunten en mensenrechten miskent". Een maand later nam VU-voorzitter Gabriëls in een interview met *Gazet van Antwerpen* (26 juni) afstand van het protocol; de CVP en de PVV noemden het protocol daardoor verbroken.

Een "Comité van ontevreden met het Vlaams Blok" oefende eind januari in een open brief aan voorzitter Dillen kritiek uit op de "rechts-revolutionaire richting" die de partij insloeg. Het verweet het Vlaams Blok het migrantenprobleem electoraal te misbruiken en te weinig aandacht te hebben voor het streven naar hereniging van de Grootnederlandse volksgemeenschap. Het comité richtte op 15 februari het "Nationalistisch Verbond - Nederlandse Volksbeweging" op, dat nationalisten uit alle partijen rondom een radicaal programma wil verenigen. Voorzitter werd Geert Wouters.

De *Kommunistische Partij van België*, die de autonome regionale partijen overkoepelt, verkoos op haar 26ste congres (19 maart) Louis Van Geyt opnieuw tot voorzitter. Het "Centraal Comité" werd vervangen door een 33 leden tellende "Algemene Raad van de Unie". Het Vlaamse communistische weekblad *De Rode Vaan* (3.000 exemplaren) verscheen op 5 januari in een nieuw uitzicht.

Georges Clerfayt werd op 9 december herkozen tot voorzitter van het *Front Démocratique des Bruxellois Francophones* (FDF).

Willy Waldack werd op 19 februari verkozen tot voorzitter van de *Algemene Centrale van Liberale Vakbonden van België* (ACLVB), in opvolging van Armand Colle (79), die om gezondheidsredenen ontslag nam. Waldack (59) was sinds 1959 nationaal secretaris van de liberale vakbond.

Als laatste van de drie grote vakbonden paste de ACLVB op 20 mei haar structuren aan de federalisering van het land aan.

Het congres van het *Algemeen Belgisch Vakverbond* (ABVV) verkoos op 30 september François Janssens (46) tot voorzitter, in opvolging van André Vanden Broecke, die met pensioen ging. Mia De Vits (39) volgde Jean Gayetot op als secretaris-generaal van de socialistische vakbond.

Eerder besliste het centraal comité van het ABVV de afdeling Halle-Liedekerke-Vilvoorde los te maken van de "intergewestelijke" Brussel en bij de "intergewestelijke" Vlaanderen te voegen.